

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Možné postoje k zacházení s pachateli zvláště závažných zločinů

Diplomová práce

2022

Bc. Kateřina Novotná

Zadání diplomové práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina Novotná**
Osobní číslo: **H20387**
Studijní program: **N0111P190001 Resocializační pedagogika**
Téma práce: **Možné postoje k zacházení s pachatelí zvlášt závažných zločinů**
Téma práce anglicky: **Possible attitudes towards the treatment to offenders of particularly serious crimes**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce se zaměřuje na postoje, které lze uplatňovat k pachatelům zvlášt závažných zločinů. Zabývá se vymezením pojmů souvisejících s pachatelem trestného činu, kriminalitou, resocializací, retributivní a restorativní justicí. Definuje český systém zacházení s pachatelí trestných činů. Zaměřuje se na možnosti a metody resocializace, výkon trestu odnětí svobody, trest odnětí svobody na doživotí včetně absolutního doživotí ve světě. Zmiňuje také oblast alternativních trestů a zabezpečovací detence. Nastihuje historické přístupy k pachatelům zvlášt závažných zločinů. Popisuje moderní metody, nynější trendy ve vězeňství i současná penologická paradigmatata. Výzkumné šetření je realizováno formou srovnávací studie, která porovnává postoj užívaný k pachatelům zvlášt závažných zločinů v České republice oproti Severským zemím. Cílem diplomové práce je shrnout přístup, který zaujímá k těmto pachatelům Česká republika a srovnat jej právě se stanovisky Severských zemí. Dále komparací těchto systémů zhodnotit jejich efektivitu ve vztahu k celkové míře kriminality a též ke kriminální recidivě.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: (kriminologický pohled na terciární prevenci)*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2005. ISBN 80-725-1207-2.
HANUŠ, Bohuslav. *Primární základy penologie*. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského, 2005. ISBN 978-80-86723-14-3.
NOVOTNÝ, Oto, Josef, ZAPLETAL a kol. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7353-376-8.
SCOTT, David. *Penology*. London: SAGE Publications Ltd, 2008. ISBN 978-1412948111.
VÁLKOVÁ, Helena, Josef, KUČHTA, Jana HULMÁKOVÁ a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3.
Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Trestní předpisy*. ISBN: 978-80-7488-376-7.
Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Trestní předpisy*. ISBN: 978-80-7488-376-7.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Mgr. Ilona Ďatko, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **1. května 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **1. května 2022**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D. v.r.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D. v.r.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 1. května 2021

Prohlášení

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 31. 3. 2022

Kateřina Novotná

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce paní PhDr. Mgr. Iloně Ďatko, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup během tvorby této práce. Děkuji též panu JUDr. Miroslavu Antlovi za ochotu a odborné poradenství. Mé poděkování patří také mým nejbližším, kteří mi byli oporou po celou dobu studia.

Anotace

Práce se zabývá variantami postojů, které lze uplatňovat k pachatelům zvláště závažných zločinů. Popisuje vězeňské systémy, moderní přístupy a vězeňská paradigmatata. Důraz je kladen na způsoby zacházení s pachateli trestných činů v České republice, Norsku, Švédsku a Finsku a jejich komparaci. Srovnáním těchto přístupů hodnotí jejich efektivitu, s ohledem na stav kriminality a kriminální recidivy.

Klíčová slova: trestná činnost, pachatelé trestné činnosti, zvláště závažné zločiny, restorativní justice

Possible attitudes towards the treatment to offenders of particularly serious crimes

Annotation

The diploma thesis deals with variants of attitudes, that can be applied to offenders of particularly serious crimes. Describes prison systems, modern approaches and prison paradigms. Emphasis is focused on the ways of dealing with criminal offenders in the Czech Republic, Norway, Sweden and Finland and their comparation. By comparing these approaches, it evaluates their effectiveness, taking into account the crime rate and criminal recidivism.

Keywords: crimes, criminal offenders, particularly serious crimes, restorative justice

Obsah

Seznam tabulek a grafů	9
Seznam použitých zkratek	10
Úvod	11
1 Terminologie související s páčáním trestné činnosti	12
1.1 Legislativní ukotvení sankcí za trestnou činnost	12
1.2 Pojmy týkající se trestné činnosti	13
1.3 Pojetí trestu, retributivní a restorativní justice	15
2 Pachatel zvlášť závažného zločinu	17
2.1 Druhy pachatelů a možná motivace k páčání trestné činnosti	17
2.2 Aktuální trendy závažné trestné činnosti	22
3 Moderní justice v České republice	28
3.1 Vize českého vězeňství	28
3.2 Současné trendy v českém vězeňství	30
3.3 Vnější a vnitřní diferenciaci věznic, programy zacházení	32
3.4 Nástin vývoje trestání a v současnosti ukládané tresty za zvlášť závažné zločiny v České republice	34
4 Trestní justice v severských zemích a její specifika	39
4.1 Legislativní uchopení a pohled na páčání trestné činnosti v daných zemích	39
4.2 Vězeňské systémy a koncept otevřených věznic	43
5 Výzkumné šetření zaměřené na komparaci přístupů uplatňovaných k pachatelům zvlášť závažných zločinů u nás versus v severských zemích	47
5.1 Koncepce výzkumného šetření	47
5.2 Výsledky výzkumného šetření	56
5.3 Teoretické souvislosti, shrnutí výsledků výzkumného šetření a další možnosti zkoumání	58
Závěr	63

Seznam použitých zdrojů	65
Seznam příloh.....	73

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Organizovaný a dezorganizovaný pachatel.....	21
Tabulka 2: Druhy recidivy dle závažnosti.....	32
Tabulka 3: SWOT analýza trestu odnětí svobody na doživotí.....	36
Tabulka 4: Profil s průměrně dominujícími vlastnostmi odsouzeného na doživotí.....	38
Tabulka 5: Komparace vězeňských systémů včetně stavu kriminality.....	54
Graf 1: Průměrná struktura kriminality v České republice v posledních letech.....	23
Graf 2: Počty odsouzených osob ve vybraných zemích.....	49
Graf 3: Míra vězeňské populace na 100 000 obyvatel.....	50
Graf 4: Průměrná délka uvěznění (v měsících).....	51
Graf 5: Kapacita a obsazenost věznic.....	51
Graf 6: Recidiva v daných zemích v %.....	52
Graf 7: Počty doživotně odsouzených.....	53
Graf 8: Celková komparace vybraných států.....	56

Seznam použitých zkratk

LZPS	Listina základních práv a svobod
OS	Odnětí svobody
PMS	Probační a mediační služba České republiky
TrZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
VVTOS	vyhláška č. 345/1999 Sb., vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
ZVTOS	zákon č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů
ZZZ	zvlášť závažný zločin

Úvod

Závažná trestná činnost zasahuje do těch nejdůležitějších, trestním právem primárně chráněných zájmů. Zvolit správný přístup k pachatelům takových činů není jednoduché už jen proto, že se názory laiků i odborníků rozcházejí. Zachováno má být odčinění oběti a zároveň, pokud možno, má proběhnout resocializace pachatele nebo alespoň zlepšení stavu jeho nežádoucího chování. Na myslí musíme mít také ochranu společnosti.

Tato práce vznikla za účelem porovnání přístupů k pachatelům závažné trestné činnosti a vězeňských systémů vybraných severských států a České republiky. Bylo zjišťováno, jaké jsou důvody úspěšnosti trestní justice právě v severských státech.

Cílem práce bylo zmapovat problematiku zvláště závažných zločinů a jejich pachatelů. Dále jsou řešeny teorie přístupů k pachatelům trestné činnosti a jejich vývoj. Je popisována trestní legislativa vybraných států, vězeňské systémy, zacházení s odsouzenými a trendy v oblasti vězeňství.

Komparace přístupů proběhla skrze srovnávací studii. Výzkumné šetření navazuje na teoretické poznatky uvedené v předcházejících kapitolách. Studie se zabývala stavem kriminality a mírou kriminální recidivy a jejich souvislostí s restorativním přístupem. Dále byla srovnávána míra vězeňské populace, obsazenost věznic, počty dlouhodobě odsouzených a množství odsouzených k trestu odnětí svobody na doživotí. Byla zkoumána účinnost trestu odnětí svobody na základě jeho délky. Studovány byly makrosociální podmínky státu působícími na míru kriminálního chování. Analýza pracovala jak s číselnými daty, tak s teoretickými podklady.

Přínos práce lze spatřovat ve zmapování aktuální situace ve vězeňství v České republice, včetně vizí popsanych v Koncepti vězeňství do roku 2025. Zároveň jsou zde jasně podaná data z trestních zákoníků Norska, Švédska a Finska. Jsou popsány principy fungování vězeňství v těchto zemích a jejich odlišnosti od České republiky. Práce by mohla být použita jako podklad pro rozsáhlejší šetření, případně také k doplnění informací o příčinách úspěšnosti severských států v této oblasti.

1 Terminologie související s pácháním trestné činnosti

Pro pochopení českého systému trestní justice je nutné se nejprve seznámit s pojmy, které používá a se kterými operuje. V současné době trestnou činnost a sankce za ni vymezuje několik zákonů a doplňujících vyhlášek.

Je důležité také objasnit, jakým způsobem vnímá Česká republika trestnou činnost, jak nahlíží na pachatele, zda zapojuje či nezapojuje oběť trestného činu, jakými metodami se snaží o nápravu pachatele a nakonec, jaké má vize a kde se přístupy ke kriminalitě inspiruje.

1.1 Legislativní ukotvení sankcí za trestnou činnost

Primárním dokumentem definujícím trestné činy je **zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník** (dále jen TrZ). Pracuje jednak se základními pojmy (Obecná část), jednak s termíny vztahujícími se ke konkrétním trestním činům (Zvláštní část). Dané trestné činy jsou pak ve Zvláštní části rozděleny do hlav. Nás bude vzhledem k tématu této práce zajímat především hlava první, která vymezuje trestné činy proti životu a zdraví. Je tomu tak proto, že aktuální pojetí trestního práva hmotného umísťuje základní lidská práva a svobody jako primární zájem, který má být chráněn (Trestní právo, 2014, online).

Třetí část udává přechodná a závěrečná ustanovení. Pro účely práce je nutno zdůraznit, že zde nalezneme rozdělení bipartice – tzn., že trestné činy se dělí na přečiny a zločiny (pod zločiny spadají zvláště závažné trestné činy, které rozebereme dále) (§ 14 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

Zákon č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním, užívaný pod názvem **trestní řád** (dále TR), udává postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby byly trestné činy zjištěny a jejich pachatelé náležitě potrestáni (§ 1 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním).

Orgány činnými v trestním řízení jsou myšleny soud, státní zástupci a policejní orgán (§ 12 odst. 1 TR).

Výkon trestu odnětí svobody upravuje **zákon č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody** (ZVTOS), který pro nás bude zásadní. Upravuje mimo jiné výkon trestu velmi

nebezpečných odsouzených, výkon doživotního trestu a v základu informuje o typech věznic v České republice.

Tento zákon dále doplňuje **vyhláška č. 345/1999 Sb., vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody**, která již detailně upravuje chod výkonu trestu odnětí svobody a také uvádí, jakým způsobem jsou odsouzení rozřazováni do jednotlivých typů (a stupňů zabezpečení) věznic.

1.2 Pojmy týkající se trestné činnosti

Termín **kriminalita** pochází z latinského *crimen* – zločin, zločinnost (Firstová, 2014, s. 14).

Existují dva možné pohledy na kriminalitu: legální a sociologický. Legální (juristické) pojetí považuje kriminalitu za souhrn jednání, které trestní právo označuje za trestní (tzn. soubor všech přestupků a trestných činů). Oproti tomu, sociologické pojetí je značně širší a na trestně-právním vymezení nezávislé (zahrnuje i odchylky v chování a chování deviantní, které zákon nepostihuje) (Novotný, Zapletal, 2004, s. 20).

Je důležité uvědomit si, že ne všechny činy jsou v každém místě nebo čase pokládány za trestné. Nutné je brát v potaz **kulturní a historické rozdíly** (např. homosexuální vztahy byly dříve pokládány za protiprávní). Naproti tomu jsou činy, které jsou trestné napříč obdobími i kulturami (např. vražda, znásilnění, loupež atp.) (Novotný, Zapletal, 2004, s. 20).

Za **pachatele** označuje kriminologie osoby, jež se dopustily trestných činů označených zákonem. Nelze opomenout ani jedince propuštěné z výkonu trestu, u kterých je riziko opětovného páchání kriminality (Novotný, Zapletal, 2004, s. 113).

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody dále používá pojem **velmi nebezpečný odsouzený**. Podle tohoto zákona je jím ten odsouzený „...*který byl odsouzený k výjimečnému trestu; proti kterému je vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu; který se v posledních pěti letech pokusil uprchnout nebo uprchl z výkonu vazby nebo výkonu trestu nebo u kterého lze důvodně předpokládat, že ohrozí bezpečnost jiných osob*“ (§ 72a odst. 1 písm. a-d zákona č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů).

Trestem v trestněprávním smyslu rozumíme důsledek protiprávního jednání, který pachateli činu působí újmu (zásah do osobní svobody, propadnutí majetku...). Důležitým aspektem trestu je také společenské zdůraznění neakceptovatelnosti činu a ochrana společnosti (Novotný, Zapletal, 2004, s. 213).

Výjimečný trest je buď trest odnětí svobody nad dvacet do třiceti let, nebo trest odnětí svobody na doživotí. Na úpravu doživotního trestu odnětí svobody i na fakt, že existuje možnost propuštění i z tohoto trestu se zaměříme v dalších kapitolách. Takovýto trest může být uložen jen za zvlášť závažný zločin, u kterého to trestní zákon dovoluje (§ 54 odst. 1 TrZ).

Trestné činy dělíme podle jejich závažnosti a délky trestu na **přečiny a zločiny** (a zvlášť závažné zločiny, které jsou podkategorií zločinů). Toto dělení nazýváme **bipartice**. Mezi **přečiny** řadíme všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, u kterých zákon stanovuje trest odnětí svobody (TOS) do pěti let. **Zločiny** jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny. A nakonec, **zvlášť závažné zločiny** - těmi myslíme úmyslné trestné činy, u kterých zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let (§ 14 TrZ).

Co se týká problematiky vězeňství, primárním pojmem je **zacházení s odsouzenými**. Do něj spadá veškerá činnost, která je realizována ve věznicích a jejímž cílem je naplnění účelu výkonu trestu odnětí svobody. Cílem výkonu trestu je působit na odsouzené tak, aby bylo snižováno riziko recidivy kriminálního chování, aby odsouzení byli po vykonání trestu schopni vést soběstačný život, dále zabránění dalšímu páchání trestné činnosti a ochrana společnosti (§ 1 odst. 2 ZVTOS).

Při zacházení s odsouzenými samozřejmě nesmí dojít ke zhoršení jejich tělesného ani duševního stavu (Raszková, Hoferková, 2014, s. 16-17).

Ve výkonu trestu proto existují **programy zacházení**, které se odvíjejí zejména od typu trestné činnosti a které cílí na snížení rizikových faktorů (Válková, Kuchta, Humálková, 2019, s. 248).

Program zacházení zahrnuje pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity, soustředí se též na oblast utváření vnějších vztahů (§ 36 odst. 2 písm. a-e vyhlášky č. 345/1999 Sb., vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody).

S pojmem zacházení úzce souvisí termín **resocializace**. Tyto dva pojmy se mohou významově prolínat. Resocializace je proces, při kterém se daná osoba zbavuje původních

vzorců chování a přejímá vzorce nové, společensky přijatelné. Od pojmu resocializace se ale v českém vězeňství upouští a používá se spíše již zmíněné **zacházení s odsouzenými** (Penitenciáristika a penologie, 2012, online).

1.3 Pojetí trestu, retributivní a restorativní justice

Důvodem začlenění této podkapitoly je fakt, že přístupy k pachatelům zvláště závažných zločinů jsou v daných společnostech vyvozovány z toho, jaké uplatňují **pojetí účelu trestání**. Většina evropských zemí směřuje po vzoru severských států k **humanizaci trestů**. Důraz je kladen na **zapojení oběti** a její satisfakci, což jsou jedny z nejdůležitějších idejí restorativní justice. Otázkou ale zůstává, do jaké míry lze takový přístup uplatňovat právě u pachatelů zvláště závažných trestných činů.

Jak již bylo řečeno, aktuální pojetí smyslu trestání vychází z teorie **restorativní justice** (angl. *restore* – obnovit, vrátit do původního stavu).

Základní teze restorativní justice jsou:

- Hlavním úkolem pachatele je **odstranění škod** způsobených trestnou činností, nikoli jeho zastrašení.
- **Aktivní přístup pachatele a přijetí odpovědnosti**. Pakliže se pachatel odmítá účastnit, až poté je k tomu donucen orgány činnými v trestním řízení (zejména soudem).
- Ukazuje se, že **zprůšňování trestních sankcí není efektivní** pro zabránění kriminální recidivě ani jako společenská prevence trestné činnosti.
- Možnost **zapojení oběti** trestného činu, eventuálně vyjednávání s pachatelem o způsobu kompenzace za způsobenou škodu, tzn. možnost mediace, kterou provádí především Probační a mediační služba České republiky. S mediací musí obě strany vždy souhlasit (Novotný, Zapletal, 2004, s. 221).

Myšlenka restorativní justice vychází z pojetí **restituční, kompenzační teorie**. Ta klade důraz na náhradu škody a kompenzaci oběti. Důležitým aspektem je vyrovnání narušených sociálních vztahů (Novotný, Zapletal, 2004, s. 214-221).

Z dalších autorů, kteří se věnují konceptu restorativní justice, můžeme jmenovat Válkovou, Sotoláře s příspěvkem „*Restorativní justice- trestní politika pro 21. století?*“ (2000).

Hojně se tímto tématem zabývá také předsedkyně českého Institutu pro restorativní justici Masopust Šachová v publikacích „*Využití restorativní justice u závažné trestné činnosti*“ (2014); „*Restorativní justice v oblasti vězeňství: utopie, nebo výzva?*“ (2016) nebo „*Alternativní neznamena restorativní aneb o co v restorativní justice vlastně jde?*“ (2016).

Oproti tomu, **retributivní justice** se soustředí na potrestání pachatele, vytvoření újmy v závislosti na závažnosti trestného činu. Přesto, že retributivní přístup nezahrnuje nápravnou a resocializační složku působení na pachatele, je spekulativní, zda pojetí a druh trestu, zejména u závažných trestných činů, není dobré zvažovat, přeci jen jde také o ochranu společnosti (Novotný, Zapletal, 2004, s. 214-221).

Ačkoli jsou v současné době zmiňovány zejména tyto dva koncepty, nejsou to jediné teorie smyslu trestání. V krátkosti jsou proto zmíněny další z nich. Je nutné si uvědomit, že prvky jednotlivých konceptů se prolínají a není to tak, že by v dané době nebo kultuře byla uplatňována výhradně jedna.

Jednou z dalších je **odstrašující teorie**. Tento výklad považuje dnes mnoho odborníku za překonaný. Jejím cílem je zejména prevence kriminálního chování (jednak individuální, jednak celospolečenská), která však má jisté mezery. Odstrašení od kriminality je velmi individuální záležitostí. Tento koncept také nedokáže odpovědět na otázky ohledně vícenásobné recidivy. Jelikož daný výklad pracuje s trestem jakožto odstrašujícím příkladem, může sklouzávat k ukládání přísnějších trestů.

Praktickým příkladem **eliminační teorie** je vyloučení, vyhnanství ze země, trest pobytu na určeném místě, izolace pachatele od většinové společnosti a samozřejmě **trest odnětí svobody**. Radikálními jsou pak doživotní trest odnětí svobody a trest smrti. Spadá sem také odsouzení na dobu neurčitou, kdy záleží na posouzení nebezpečnosti pachatele. Mezi nevýhody této teorie patří finanční nákladnost a také absence specializované práce s pachatelem.

A nakonec, **rehabilitační (nápravná) koncepce**. Ta naopak klade důraz na odborné zacházení směřující k odstranění příčiny páchaní kriminality. Je silně zaměřena na pachatele a jeho individualitu. Tento přístup je hodně blízký současnému trendu humanizace, avšak nezohledňuje oběť trestného činu (Novotný, Zapletal, 2004, s. 214-221).

2 Pachatel zvlášť závažného zločinu

Jak bylo nastíněno, za **pachatele trestného činu** je považována osoba, která se dopustila kriminálního chování vymezeného zákonem či u které je reálná obava, že se jej dopustí znovu. Dále sem spadají lidé, které za trestné činy zákon nestíhá (osoby se zmenšenou přičetností, děti apod.) (Novotný, Zapletal, 2004, s. 113).

Též byl definován **velmi nebezpečný odsouzený** (odsouzený k výjimečnému trestu; odsouzený, proti kterému je vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu; který se v posledních pěti letech pokusil uprchnout nebo uprchl z výkonu vazby nebo výkonu trestu či u kterého lze důvodně předpokládat, že ohrozí bezpečnost jiných osob) (§ 72a odst. 1 písm. a-d ZVTOS).

Zvlášť závažným zločinem myslíme úmyslný trestný čin, u kterého zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let (tzn. nad deset let včetně) (§ 14 TrZ).

Pokud se chceme zabývat těmito pachateli a jejich resocializací, je důležité **dívat se na celou problematiku komplexně**. Krom znalosti typu trestného činu a jeho znaků musíme znát etiologii páčání kriminality. Pro zacházení s pachatelem závažných trestných činů je dále nutné být obeznámen s jeho osobní diagnózou i anamnézou (rodinnou, vztahovou, sociální, pracovní...). Vnímat bychom měli také celospolečenské hledisko (národní a kulturní minulost, ekonomickou a sociální úroveň země). Proto se ve druhé kapitole věnujeme **kategoriím pachatelů** a jejich motivaci k páčání trestné činnosti.

2.1 Druhy pachatelů a možná motivace k páčání trestné činnosti

Co se týká odborných názorů na příčinnost kriminálního jednání, provází ji poměrně bohatá historie různých přesvědčení. Faktory, které mohou predikovat budoucí kriminální jednání, se zabývali například J. M. Macdonald nebo Clifford L. Linedecker. Oba tyto odborníci se věnovali patologickým znakům v dětství a dospívání.

Ze současných českých odborníků nesmíme jistě zapomenout zmínit Ludmilu Čírtkovou, Andreje Drbohlava, Slavomila Fischera nebo Jiřího Škodu.

Mezi tři primární proudy výkladu patologického chování spadají **teorie biologické, psychologické a sociální**.

Teorie biologické jsou založeny na představě, že kriminální chování způsobují výhradně genetické predispozice. Do této kategorie řadíme antropologickou školu, konstituční teorie, teorii mentální nedostačivosti nebo genetické studie dvojčat a adoptovaných dětí.

Psychologické přístupy naopak považují za základ deviantního jednání osobnost jedince, její strukturu a dynamiku. Spadají sem psychoanalytické přístupy, behaviorismus a humanistická psychologie.

Nejmladším je pohled **sociologických teorií**, který za hlavní příčinu kriminálního chování považuje sociální a společenské vlivy. V tomto proudu dominují teorie sociální anomie, t. sociální dezorganizace, t. strukturálního tlaku, t. kulturního přenosu, t. subkultur, t. sociální kontroly či teorie labellingu (Fischer, Škoda, 2014, s. 31-41).

V současné době jsou zohledňovány **všechny tyto faktory** a mluvíme o **teorii polyetiologické** (mnohapříčinné, bio-psycho-sociální).

Nyní již můžeme přejít k vybraným typologiím pachatelů.

Klasifikace zaměřena na deliktová specifika pachatelů rozlišuje pět druhů zločinců:

- **Socializovaný typ**

U tohoto pachatele je osobnost v normálu, bez výskytu poruchovosti, vztahují se na něj obecné poznatky ohledně chování i prožívání. Postoj ke spáchanému činu odpovídá reakci člověka s normálními osobnostními znaky (prožívá smutek, lítost, úzkost...). Kriminální chování je spíše epizodické, motivaci k němu lze pochopit (situační tlak, nedbalost, nejednoznačnost zákonných důsledků...). Práce s tímto pachatelem proto bývá oproti ostatním typům jednodušší. Lze u něj uplatnit metody resocializace, které u jiných nefungují tak dobře (například zohlednění vazeb k blízkým osobám, apel na morální hledisko, podněcování kladných vlastností apod.).

- **Neurotický typ**

Osobnost pachatele vykazuje neurotické poruchy jako úzkostnost, depresivita, hysterické reakce, emoční nestabilita nebo obsedantní myšlenky. Motivace k trestné činnosti většinou vychází z nevyřešených emocionálních konfliktů, potlačených emocí, frustrací. Taktéž jeho činy bývají často mířeny proti blízkým osobám. Tento pachatel obvykle jedná chaoticky, zanechává stopy a jeho čin je často bezúčelný (nemá konkrétní význam).

- **Psychopatický typ**

U psychopatického pachatele má značný podíl na kriminálním jednání jeho osobnost. Psychopatie je relativně trvalá porucha osobnosti, kdy některé vlastnosti vyskytující se u běžných osobností absentují a jiné jsou naopak zintenzivnělé (např. agresivita, výbušnost). V dnešních klasifikacích duševních poruch se s tímto onemocněním setkáme spíše pod označením **poruchy osobnosti a chování**. Napravit tuto poruchu lze jen do značné míry, přičemž je nutné odborné a dlouhodobé působení, kdy ale ani tak nemusí výsledný efekt odpovídat vynaložené snaze. Mezi pachateli trestných činů bývají psychopaté hojně zastoupeni, není však podmínkou, že každý člověk s psychopatií je zároveň pachatel kriminality. Resocializace tohoto pachatele je obtížná, mnohdy se tak ve výkonu trestu nedaří. Odborná práce s jedincem s psychopatií je náročná, metody jako apelace na morální hodnoty nebo svědomí nejsou účinné. Jedinec s touto poruchou dokáže při vyšetřování manipulovat a využít situaci ve svůj prospěch.

- **Mentálně nedostačivý typ**

Ze samotného názvu vyplývá, že se jedná o pachatele s nižší inteligencí a sníženými rozumovými schopnostmi. Jeho činy nebývají promyšlené, vyznačují se jednoduchostí provedení. Mentálně nedostačivý typ často páchá násilnou a sexuální kriminalitu, nezřídka proti dětem, zvířatům. Jeho slabou stránkou je snadná ovlivnitelnost, u skupinové trestné činnosti provádí pokyny ostatních. Sugestibilita tohoto pachatele může být nebezpečná také u výslechu, například v případě nepravdivých výpovědí nebo přiznání.

- **Psychotický typ**

Psychotický pachatel trpí některou z forem psychóz. Stejně jako u psychopatického typu ale v žádném případě nelze předpokládat, že každý člověk s tímto onemocněním bude páchat kriminalitu. Jedinci, kteří se jí však dopouští, páchají především kriminalitu násilnou. Jejich činy bývají příznačně nesrozumitelností pro okolí, bizarností, brutalitou. Motivace tohoto pachatele bývá nepochopitelná, nečitelná. Věrohodnost výpovědi psychotického pachatele je značně ztížena, ovšem neznamená to, že by tito pachatelé nebyli schopni podat pravdivou výpověď. Pokud je psychóza u pachatele odborně prokázána, bývá zproštěn trestní odpovědnosti na základě nepřičetnosti (Čírtková, 2004, s. 68-74).

Dle Ronalda M. Holmesa, Stephena T. Holmesa a J. De Burgera (1988) existují čtyři typy pachatelů sériových vražd:

- **Vizionář**

Vizionář je duševně nemocný pachatel, mentálně mimo realitu. Vraždy páchá na základě vizí, halucinací nebo bludů. Vraždu považuje za něco, co je nezbytné udělat.

- **Misionář**

Tento typ zabíjí s vizí zbavit svět určitých typů osob, které považuje za nevhodné nebo nežádoucí (např. bezdomovci, prostitutky, homosexuálové...).

- **Hedonistický pachatel**

Hedonista vraždí kvůli samotnému vražednému aktu, tzn. uspokojení ze zabíjení. Tento typ se dále dělí na různé podskupiny pachatelů (záleží, z jakých zdrojů bychom čerpali, někde jsou uváděny dvě skupiny, jinde tři, pro úplnost je uvedeno trojí dělení):

- Vrah zabíjející pro sexuální potěšení.
- Pachatel, který vraždí pro pocit potěšení a vzrušení. U těchto pachatelů se často vyskytuje mrzačení nebo mučení oběti.
- Pachatel, který vraždí s vidinou zisku (materiálního, finančního).

- **Pachatel dokazující si sílu a moc**

Tomuto typu přináší potěšení pocit absolutní moci nad obětí, hlavním motivem je potřeba nadvlády nad jinou lidskou bytostí (Canter, 2004, online).

Zajímavou je bezesporu také **teorie organizovaného a neorganizovaného (dezorganizovaného) pachatele**. Ta rozděluje delikventy podle mentality, sociálního postavení a společenského života, průběhu a stylu páchaní činu a tak dále, viz následující tabulka.

Tabulka 1: Organizovaný a dezorganizovaný pachatel

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: Bourgoin, 2005, s. 59

Typ pachatele		Organizovaný	Dezorganizovaný
Anamnéza osobnosti pachatele	Inteligence	Vyšší IQ	Průměrné nebo podprůměrné IQ
	Sociální status	Sociálně zařazený	Asociální, sociálně nevyzrálý
	Zaměstnání	Kvalifikovaná profese	Nekvalifikovaná profese, nestálost v zaměstnáních
	Partnerský život	Většinou má partnera, normální sexuální život	Obvykle žije sám, sexuálně nevyzrálý
	Rodinné zázemí v raném věku	- Jedináček nebo nejstarší z dětí - Rodina bez otce či s otcem násilnické, delikventní povahy - Již během dětství nedisciplinovaný	- Nejmladší z dětí - Patologická matka - Velmi autoritativní a přísný výchovný styl v rodině - Nepříznivé dětství
Chování související s činem	Kontrola během činu	Ano	Ne (mohou se objevit úzkostné stavy)
	Zájem o prezentaci činu v médiích	Ano	Spíše ne nebo minimální
	Plánování činu	Ano	Ne
	Znalost oběti	Spíše ne	Ano (většinou žije poblíž)
	Zacházení s obětí během činu	- Vede s obětí rozhovor, kontroluje se - Kontrola nad obětí - Agresivita se projevuje těsně před usmrcením oběti	- S obětí nekomunikuje, nebo jen velmi málo - Impulsivní chování - Násilné chování během celého činu - Sex. činy post mortum
	Nakládání s tělem oběti	Ukrytí	Odhození
	Zbraň, důkazy	Odnáší z místa činu	- Většinou na místě zanechává zbraň, nepořádek
	Trestní minulost	Ano	Obvykle ne
Snaha uniknout policii	Ano	Ne (někdy se udá sám)	

Za zmínku stojí článek *Extreme Career Criminals* (volně můžeme přeložit jako *Zločinci s extrémní kriminální kariérou*) z periodika *American Journal of Criminal Justice*. Článek popisuje zkoumání pachatelů zvláště závažných zločinů v USA. Z tohoto pojednání jasně vyplývá, že závažná trestná činnost v USA je páchána 5 % lidí. Studie ukázala, že pachatelé nejzávažnějších trestných činů (vrazi, násilníci a únosci) se trvale podílejí i na jiných typech kriminality, bez ohledu na užití násilí.

Pachatelé násilných trestných činů si oproti pachatelům jiných typů trestné činnosti odpykávají častěji přímo nepodmíněné tresty odnětí svobody, které jsou samozřejmě také delší. Jako **průměrného pachatele závažné trestné činnosti** uvádí studie muže kolem čtyřiceti let, který kriminální kariéru zahájil již v raném věku (Extreme Career Criminals, 2001, online).

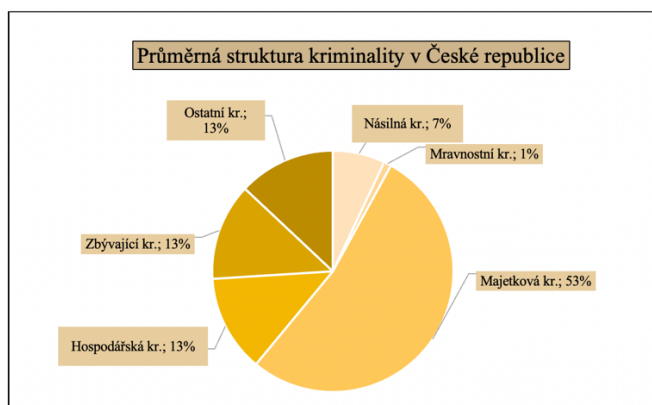
Znalost osobnosti pachatele, jeho motivů, ale i intelektu a sociální úrovně nám umožní podívat se na něj komplexně, určit tak možnost resocializace a podat prognózu. Neméně důležitým aspektem je také zvážení možné nebezpečnosti pachatele pro společnost.

2.2 Aktuální trendy závažné trestné činnosti

Abychom se mohli zabývat současnou situací v oblasti trestné činnosti, musíme nejprve vymezit druhy kriminality. Kategorie, která by přímo vymezovala výčet všech závažných trestných činů neexistuje, a proto budeme vycházet z členění druhů kriminality a také trestněprávního vymezení zvláště závažných zločinů.

Dále se tato kapitola věnuje právě trendům (současným problémům), které se u těchto trestných činů vyskytují.

Základní členění kriminality:

Graf 1: Průměrná struktura kriminality v České republice v posledních letech

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2019 (ve srovnání s rokem 2018), 2020, online

Násilná kriminalita

Násilnou kriminalitu chápeme v užším pojetí, které je pro kriminologii typičtější, jako **útok na fyzickou nebo psychickou integritu člověka, a to za užití fyzického násilí, pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy**. Širší pojetí zahrnuje také psychické a verbální násilí a útoky proti věcem (vandalismus, žhárství). Násilná kriminalita je termínem kriminologickým, nikoli právním, a proto v Trestním zákoně nenalezneme ucelenou skupinu, která by shromažďovala násilné trestné činy (Novotný, Zapletal, 2004, s. 283-284).

Do nejzávažnější násilné kriminality můžeme zahrnout trestný čin vraždy, zabití, těžké ublížení na zdraví, loupež, vydírání, znásilnění a sexuální nátlak (§ 140 až § 186 TrZ).

V publikaci *Základy kriminologie a trestní politiky* nalezneme toto členění vražd:

- **Vražda jako kriminální podnikání** (smluvní vražda, gangem spáchaná vražda, vražda za účelem získání zisku apod.),
- **vražda z osobních důvodů** (vražda partnera, vražda ze msty, vražda autority aj.),
- **sexuální vražda,**
- **vražda ze skupinových důvodů** (kultovní vražda, extrémistická vražda, extrémistická vražda rukojmí, vražda z náboženských důvodů apod.),
- **masové vraždy,**
- **sériové vraždy** (Válková, Kuchta, Humálová, 2019, s. 403-418).

Do **současných trendů násilné kriminality** můžeme zařadit také vraždy motivované osobními vztahy, masové útoky, násilnou kriminalitu dětí a mládeže, násilí ve školách a fenomén šikany, tzv. „amoky“ a „školní masakry“, problematiku domácího násilí, terorismus a teroristické útoky a braní rukojmí.

Mravnostní kriminalita

Mravnostní kriminalita postihuje **oblast nedovoleného sexuálního chování** a dalšího jednání spjatého se sexualitou. Společenská (ne)tolerance různých druhů sexuální chování patří k nejproměnlivějším oblastem (např. homosexualita) (Novotný, Zapletal, 2004, s. 303).

Obecně rozlišujeme dvě skupiny trestných činů spojených s mravnostní kriminalitou:

- **Tzv. sexuální kriminalitu**

Do této kategorie řadíme trestné činy spojené se společensky neakceptovaným sexuálním chováním. Jedná se o znásilnění, sexuální nátlak, pohlavní zneužití, soulož mezi příbuznými, výtržnictví (např. exhibicionismus), ohrožování výchovy dítěte, svádění k pohlavnímu styku a další (§ 185 až 202 TrZ).

- **Kriminalitu spojenou s prostitucí**

Samotná prostituce v dnešní době není trestným činem, postihovány jsou ale jevy doprovodné. Zmínit můžeme například kuplířství, obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku či ohrožování pohlavní nemocí (§ 155, § 186 ods. 1 písm. a) a odst. 2 písm. a), § 189 TrZ).

Mravnostní kriminalita se, stejně jako u jiných druhů trestné činnosti, propisuje i do oblasti kyberkriminality. Ze závažných trestných činů můžeme zmínit **šíření pornografie, výrobu a jiné nakládání s dětskou pornografií, navazování nedovolených kontaktů s dítětem a vydírání**. Tyto trestné činy upravuje trestní zákoník, přičemž zapracovává mezinárodní smlouvy a právní akty (Nejčastější projevy kybernetické kriminality s odkazem na trestní zákoník, 2021, online).

V souvislosti se současnými fenomény mravnostní kriminality páchané prostřednictvím internetu můžeme zmínit pojmy jako kybergrooming či sexting. **Kybergrooming** je forma manipulace, kdy pachatel vyvolá v oběti falešnou důvěru a poté se jí snaží přimět k určitému jednání (nejčastěji k osobnímu setkání a zaslání erotických snímků...). Probíhá prostřednictvím chatů, seznamek, sociálních sítí, stránek s nabídkou modelingu atp.

Sexting je termín pro vědomé a dobrovolné sdílení fotografií, videí nebo zpráv se sexuálním obsahem. Jeho největším rizikem je manipulování dětí k takovému jednání a následné vydírání (Počítačová mravnostní kriminalita, 2021, online).

Majetková kriminalita

Majetková kriminalita tvoří více než polovinu celkové kriminality. Primárním objektem majetkových trestných činů je obohacení se na úkor jiného či motiv poškození majetku další osoby (Válková, Kuchta, Humálková, 2019, s. 388).

Do této skupiny trestných činů řadíme krádež, zpronevěru, neoprávněné užívání cizí věci, podvod, poškození cizí věci a v současné době také **počítačové trestné činy** (§ 205 až 232 TrZ).

Závažná majetková kriminalita se odvíjí především od hodnoty věci nebo závažnosti trestných činů. Zcela určitě sem bude spadat majetková trestná činnost organizovaných skupin nebo majetkové trestné činy spojené s násilím (např. loupež).

Dalším **současným fenoménem**, který zasahuje i do oblasti majetkové trestné činnosti je **trestná činnost páchaná na seniorech**. Senioři jsou bohužel většinou snadno manipulovatelní, s čímž pachatelé kalkulují. Jedná se především o krádeže financí a cenností. Typické jsou také krádeže motorových vozidel, které často probíhají v gesci organizovaných skupin (Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2019 (ve srovnání s rokem 2018), 2020, online).

Hospodářská kriminalita

V rámci hospodářské kriminality se jedná o **trestné činy související s podnikáním ekonomických subjektů**, kdy pachatelé zneužívají skulin v hospodářském systému. Motivem je především zisk či touha po moci. Nejčastěji tyto činy probíhají na peněžním a kapitálovém trhu v souvislosti s investováním (Válková, Kuchta, Humálková, 2019, s. 373).

Tyto trestné činy jsou mnohdy páchany **sofistikovanou a organizovanou skupinou osob, často také zasahují na území více států**. Proto bývají anonymizovány. Jedná se o spletitou síť osob, což značně ztěžuje jejich odhalování. Samotní vykonavatelé (např. zaměstnanci podniků) mnohdy o ilegální povaze jejich práce ani nevědí, jsou najímání pouze krátkodobě a často se mezi sebou neznají. Na první pohled se také činnost instituce může zdát

legální. Hospodářská trestná činnost pak ovlivňuje důvěru společnosti v tržní hospodářství, možnost zisku legální cestou a v konečném důsledku oslabuje i důvěru v politický systém (Válková, Kuchta, Humálková, 2019, s. 371-373).

Do skupiny hospodářských trestných činů řadíme:

- Vedení fiktivních firem,
- podvádění spotřebitele,
- daňovou kriminalitu (krácení daní),
- nekalou soutěž,
- úvěrové a dotační podvody během získávání zakázek,
- počítačové podvody,
- finanční trestné činy,
- legalizaci výnosů z trestné činnosti,
- celní podvody,
- burzovní a bankovní trestné činy,
- trestné činy proti životnímu prostředí (Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2019 (ve srovnání s rokem 2018), 2020, online).

Specifickým druhem je **kriminalita bílých límečků**. Její pachatelé jsou osoby vysoce postavené, zneužívající svého postavení či pravomocí.

Organizovaná kriminalita (organizovaný zločin)

Organizovaný zločin je jedním z nejzávažnějších současných fenoménů trestné činnosti. Jedná se o specifický typ kriminality, která je páchána za účelem maximalizace zisku za zboží nebo služby, které jsou zákonem omezeny či zakázány, a to bez ohledu na způsob jejich dosahování. Specifické je také prorůstání organizovaného zločinu do vyšších vrstev, včetně státních orgánů, bezpečnostních složek a justičního systému.

Do oblasti organizované kriminality patří:

- Zneužívání k prostituci,
- praní špinavých peněz prostřednictvím krycích podniků,
- drogové trestné činy, nelegální výroba a pašování návykových látek, alkoholu a cigaret,
- nezákonný obchod s léky,
- nelegální obchod se zbraněmi,
- finanční a majetkové trestné činy (např. podvody s platebními kartami),
- fiktivní sňatky za účelem získání občanství,
- organizování nelegálního zaměstnávání a převaděčství,
- krádeže a transporty motorových vozidel,
- extremistické trestné činy,
- ilegální obchod s chráněnými živočichy a další (Válková, Kuchta, Humálková, 2019, s. 479-493).

3 Moderní justice v České republice

V předchozí kapitole jsme se seznámili s druhy trestné činnosti, a především s jejich závažnými formami. Nyní se podíváme na to, jak funguje český vězeňský systém, a to i při práci s pachateli takto extrémních trestných činů.

„Vězeňství je esenciální součástí trestní politiky státu. Česká republika jako demokratický právní stát vychází ze svých mezinárodních závazků, z respektu k lidským právům a svobodám a ze svého úkolu ochránit společnost před pachateli porušování právních předpisů. Účelem trestu nepodmíněného odnětí svobody má být nejenom izolace odsouzených, ale především intenzivní úsilí o napravení pachatele trestného činu a jeho budoucí reintegraci do společnosti lidí jednajících v souladu se zákony.“ (Koncepte vězeňství do roku 2025, 2015, online). Takto mluví Koncepte vězeňství do roku 2025, které se budeme věnovat v následující kapitole.

3.1 Vize českého vězeňství

Cestu, kterou by se mělo v ideálním případě naše vězeňství ubírat, tedy určuje **Koncepte vězeňství do roku 2025**. Každá z koncepcí je vždy vypracována jako desetiletý plán vymezující klíčové oblasti, na které by se vězeňství mělo zaměřit.

V současné koncepci je vymezeno devět hlavních okruhů:

- **Zaměstnávání vězňů**

Cílem je zvýšit zaměstnanost osob ve výkonu trestu, dále se jedná o subvenci pracovního uplatnění osob propuštěných. Zaměstnávání vězňů je úzce propojeno s dalším bodem, vzděláváním odsouzených.

- **Vzdělávání**

Téma vzdělávání se týká nejen odsouzených, ale také personálu věznic, především **odborných zaměstnanců**. Dalším vzděláváním má být podpořena jejich samostatnost a schopnost vhodně a rychle působit na odsouzené. Podmínky pro práci odborných zaměstnanců by také měly být upraveny tak, aby zaměstnanci mohli většinu pracovního času věnovat přímé práci s odsouzenými, nikoli administrativě.

Co se pak týká vzdělávání vězňů, to může mít **pozitivní vliv na pracovní uplatnění** osob propuštěných z výkonu trestu. Následně se pak v ideálním případě může zmenšit riziko kriminální recidivy, dluhů apod. Jedná se o praktické obory s vysokou uplatnitelností.

- **Zdravotnictví ve věznicích**

Jde zejména o zachování dostupnosti zdravotních služeb ve věznicích, přičemž je potřeba brát v patrnost specifika poskytování těchto služeb ve vězeňských zařízeních. Musíme také mít na paměti vyšší náročnost této práce a nutnost zajišťování bezpečnosti.

- **Programy zacházení a SARPO**

Programy zacházení byly již v této práci specifikovány, současná koncepce navíc zdůrazňuje nutnost evaluace jejich kvality. **SARPO** je nástroj hodnocení rizik, konkrétně se jedná o zkratku pro **souhrnnou analýzu rizik a potřeb odsouzených**. Výstupem programu je komplexní diagnostika odsouzeného s odbornými doporučeními, ze kterých se pak usuzuje na vhodný program zacházení.

- **Legislativní změny v oblasti vězeňství**

V legislativní sféře zdůrazňuje současná koncepce schopnost pružné reakce na změny současného světa (např. nové typy kriminality) při zachování naplnění smyslu a účelu trestu.

- **Řešení problematiky drog a dalších návykových látek**

Problematika drog ve věznicích zahrnuje několik oblastí – prevence, odborná pomoc uživatelům a zamezení průniků návykových látek do věznic.

- **Financování vězeňství**

Dostatek financí ve vězeňství má pomoci **zvýšení stavů odborného personálu**. Akcent je též kladen na personální politiku tak, aby do oblasti vězeňství přicházeli **kvalitní zaměstnanci**, kterým je umožněn kariérní i profesní růst a odpovídající a motivující finanční ohodnocení. Zvýšení počtu zaměstnanců by také mělo přispět k adekvátnímu a rychlému zařazování vězňů do programů zacházení.

Financování vězeňství by mělo probíhat jednak efektivním čerpáním zdrojů státního rozpočtu, jednak prostřednictvím prostředků programů spolufinancovaných zahraničními zdroji a též čerpáním prostředků ze zahraničních fondů (fondy Evropské unie, Norské fondy).

- **Resocializace propuštěných vězňů, návaznost na prevenci a postpěči**

Pokud má v něčem české vězeňství rezervy, je to právě **postpenitenciární péče** (péče o odsouzené po opuštění), která u nás zatím funguje jen velmi omezeně. Důležitá je spolupráce na všech úrovních – penitenciární péče, postpenitenciární péče a programy prevence kriminality.

Další nesnází je **vysoká kriminální recidiva** (v České republice se bohužel dlouhodobě pohybuje okolo 70 %). Její snižování je na pořadu dne vězeňské služby již delší dobu. Dle koncepce by se měla snižovat především účinným působením na osoby odsouzené, ale i propuštěné tak, aby byly schopny se co nejlépe znovu reintegrovat do většinové společnosti.

- **Bezpečnost ve věznicích**

Zajištění bezpečného prostředí tak, aby byly dodrženy podmínky zacházení s vězni. Bezpečnost ve věznicích by zároveň měla podpořit vhodné podmínky pro práci odborných zaměstnanců s vězni a napomáhat tak jejich resocializaci (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2015, online).

3.2 Současné trendy v českém vězeňství

Co se týká **penologických paradigmat a trendů v oblasti penologie**, je uveden souhrn těch nejdůležitějších a nejvíce aktuálních, možná také nejkontroverznějších.

Jedním z nich je snaha o **prosazování alternativních trestů**. Mezi výhody uplatňování alternativních trestů patří menší finanční nákladnost oproti trestu odnětí svobody a snižování přeplněnosti věznic. Především ale alternativní tresty umožňují lepší resocializaci a reintegraci odsouzených do společnosti tím, že jej nevytrhávají z většinového společenství. Zcela zde mizí také problém prizonizace. Ohledně hlavního cíle trestu – aby již odsouzený nepáchal trestnou činnost – **u trestu odnětí svobody není prokázán vyšší účinek než u alternativních trestů**. Trest odnětí svobody slouží hlavně jako ochrana společnosti a zabránění páchaní kriminality po dobu jeho výkonu, což je potřebné u nebezpečných pachatelů (Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění, 2010, online).

Alternativní tresty jsou tedy vhodné pouze pro určité skupiny pachatelů, jejich množství ale umožňuje poměrně dobré přizpůsobení povaze trestné činnosti pachatele.

Od alternativních trestů se přesuneme ke snaze o zavedení **tzv. částečného vězení** (otevřené věznice, parole). **Otevřené věznice** se od těch klasických liší tím, že odsouzené v nich nikdo „neřídí“. Sami se orientují podle časového řádu, dochází do zaměstnání, perou prádlo, myjí nádoby, starají se o zvířata atd. Důležitý je ale fakt, že do tohoto typu věznic mohou pouze odsouzení zařazení do věznic s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení.

Odsouzený by měl v otevřené věznici strávit ideálně jeden a půl roku před propuštěním, nejméně pak šest měsíců (Projekt otevřené věznice slaví úspěchy, zatím má nulovou recidivu, 2018, online).

Parole je podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem (někdy se také můžeme setkat s termínem „propuštění na čestné slovo“). Obvykle pro zahájení parole kontaktuje odsouzený (prostřednictvím vychovatele, sociálního pracovníka nebo jiného odborného pracovníka ve věznici) Probační a mediační službu, kde parole probíhá. Pokud je žádost úspěšná, odsouzený dále spolupracuje s probačním úředníkem. Odsouzenému mohou být uložena další opatření jako zdržovat se v určené době ve svém obydlí, podrobit se testům na návykové látky, nekontaktovat se s určitými osobami apod. (Integrace pachatele, Participace poškozeného, Ochrana společnosti, 2021, online).

Pokud bychom se bavili o **trestu odnětí svobody**, mezi **současné tendence** patří **příprava odsouzeného na život mimo věznici**. Spadá sem zajištění osobních dokumentů jako občanský průkaz, obstarání zaměstnání, bydlení, zjištění úrovně sociálního zázemí apod. Problémy, které během propuštění na svobodu mohou nastat, jsou návrat do prostředí se závadovým chováním, dluhy či hrozba recidivy závislosti na návykových látkách.

Je nutná **mezioborová spolupráce všech zainteresovaných subjektů**. Rezervy má Česká republika i v dostupnosti **postpeniterciární péče**. Dojít by mělo k propojení peniterciární a postpeniterciální péče. Dalším bodem je zvýšení dostupnosti programů prevence kriminality a programů sociální politiky (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2015, online).

Jedním z nejzásadnějších faktorů je **kontakt odsouzeného s vnějším prostředím** (prostřednictvím návštěv nebo telefonátů). Jde zkrátka o to, aby nebyly narušeny sociální vazby odsouzeného a on se tak měl „kam vrátit“. Dále se jedná o **zaměstnávání odsouzených**, které je důležité zejména proto, aby u nich byly obnoveny/zachovány jejich pracovní návyky, které též usnadní proces začleňování do společnosti po propuštění a pomohou řešit problematiku dluhů. Jedná se také o učení se odpovědnosti. S tím se pojí i **smysluplný denní režim odsouzených**, kdy je rozdělen na čas pracovní, čas věnovaný zájmovým aktivitám, relaxaci apod.

K jedné z nejproblémovějších oblastí českého vězeňství patří dozajista **problém kriminální recidivy**. Kriminální recidivu definujeme v obecném významu jako opětovné odsouzení za jakýkoli delikt (bez ohledu na povahu a závažnost činu). S nuancemi v pojetí recidivy se můžeme setkat v policejních záznamech (opětovné zatčení), v evidencích soudů

(opakované odsouzení) a ve vězeňské evidenci (opětovné uvěznění) (Kriminální recidiva a recidivisté - charakteristika, projevy, možnosti trestní justice, 2011, online).

Podle závažnosti dělíme recidivu na pět druhů:

Tabulka 2: Druhy recidivy dle závažnosti

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice), 2011, online

Typ recidivy	
Obecná recidiva	Opětovné odsouzení za jakýkoli delikt, bez ohledu na jeho závažnost.
Závažná recidiva	Opětovné odsouzení za jakýkoli delikt s délkou trestu odnětí svobody od 4 do 8 let.
Velmi závažná recidiva	Opětovné odsouzení za jakýkoli delikt s uloženým trestem odnětí svobody nad 8 let.
Speciální recidiva	Opětovné odsouzení za delikt stejného druhu jako byla trestná činnost pachatele v minulosti.
Specifická recidiva	Opětovné odsouzení za stejný delikt jako v minulosti.

Z tabulky věnující se druhům kriminální recidivy nás bude nejvíce zajímat **velmi závažná recidiva**, jejímiž pachateli jsou odsouzení s uloženým trestem odnětí svobody nad osm let.

Recidiva trestné činnosti má v České republice v posledních letech spíše vzrůstající charakter. Přesto, že Česká republika patří k nejbezpečnějším zemím, kriminální recidiva se u nás pohybuje kolem 70 %.

3.3 Vnější a vnitřní diferenciaci věznic, programy zacházení

Systém zařazování odsouzených do věznic v České republice se může zdát na první pohled složitý. Nicméně, jedná se o propracovanou soustavu, která je poměrně flexibilní v přizpůsobení se pachateli. Od roku 2017 existují pouze **dva typy věznic**, a to **věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou**. Věznice s ostrahou se dělí podle stupně zabezpečení, což je rozebráno dále v této podkapitole. V závislosti na osobnosti odsouzeného a charakteru spáchaného trestného činu se pro něj sestavuje **program zacházení** „na míru“.

Podle míry jeho plnění je pak odsouzený zařazován do jedné z **prostupných skupin vnitřní diference**.

Změna diference věznic roku 2017 reagovala především na změny v zacházení s odsouzenými vycházejícími z moderních penitenciálních trendů. Primárně se jedná o podmínky, které pomohou k resocializaci odsouzených a sníží riziko kriminální recidivy. Změna vnější diference patří k těm nejzásadnějším v Koncepti rozvoje českého vězeňství do roku 2025 (Změna vnější diference v roce 2017, 2021, online).

Věznice v České republice se dělí podle vnější ochrany a zajištění bezpečnosti na dva typy:

- **Věznice s ostrahou** – dále se člení na nízký, střední a vysoký stupeň zabezpečení,
- **věznice se zvýšenou ostrahou.**

O tom, do jakého z typů věznic bude odsouzený zařazen rozhoduje soud (§ 9 odst. 1 ZVTOS).

Co se týká stupně zabezpečení ve věznici s ostrahou, o tom, do kterého z nich odsouzený nastoupí rozhoduje odborná komise (skládá se z vedoucího oddělení výkonu trestu nebo vedoucího oddělení vazby a trestu anebo ředitelem pověřeného zaměstnance tohoto oddělení, dále je přítomen psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel, případně další zaměstnanec VSČR) (§ 12b odst. 1 ZVTOS).

Během nástupu odsouzeného do věznice se o něm zpracovává **komplexní zpráva**. Z této zprávy vychází **program zacházení**. Program zacházení se vypracovává každému vězni, který vykonává TOS nebo jeho zbytek v době delší než tři měsíce. Program zacházení obsahuje cíl působení na daného odsouzeného a výčet aktivit, které jsou pro něj povinné, další mohou být dobrovolné. **Mezi tyto aktivity patří:**

- **Pracovní aktivity** – Jedná se zejména o zaměstnání, dále sem spadá denní úklid ve věznici a jejích venkovních prostorách, součástí je také ergoterapie (pracovní terapie).
- **Vzdělávací aktivity** – Jsou realizovány především prostřednictvím školských zařízení věznice (nejčastěji se jedná o střední odborná učiliště). Dále je možnost vzdělávat se v korespondenčních kurzech skrze celou školskou soustavu ČR.
- **Speciálně výchovné aktivity** – Probíhají pomocí speciálně pedagogického a psychologického působení individuální i skupinovou formou. Spadá sem např. sociální výcvik, psychoterapie, terapie pohybem, arteterapie, trénink zvládnutí agresivity a další.

- **Zájmové aktivity** – Míří k rozvoji schopností a dovedností odsouzených.
- **Aktivity v oblasti utváření vnitřních vztahů** – Primárním úkolem těchto aktivit je cílit na resocializaci pachatele ve smyslu budování jeho schopnosti vést po propuštění řádný a soběstačný život. Patří sem vyřizování potřebných dokladů, navazování kontaktů s organizacemi postpenitenciární péče, kontakt s Probační a mediační službou a samozřejmě také posilování kontaktu s blízkými odsouzeného. Tyto aktivity jsou v dikci sociálního pracovníka (Matoulek, Sejkorová, 2010, s. 103-104).

Na základě chování, postoje ke spáchanému trestnému činu a míry dodržování a plnění programu zacházení se vězni zařazují do **prostupných skupin vnitřní diference**.

Jedná se o tyto tři skupiny:

- **I. prostupná skupina vnitřní diference (PSVD)** – Do této skupiny se zařazují odsouzení, kteří plní program zacházení, dodržují své povinnosti a respektují vězeňský řád.
- **II. PSVD** – Do druhé skupiny spadají odsouzení, kteří mají nevyjasněný nebo kolísavý vztah ke svým povinnostem, jejich chování odpovídá „mechanismu kyvadla“. Také se sem zařazují odsouzení nově nastoupivší do výkonu trestu nebo přemístění odsouzení.
- **III. PSVD** – Třetí skupina je pro odsouzené, kteří neplní nebo sabotují program zacházení, neplní své povinnosti, nedodržují vnitřní řád věznice (Matoulek, Sejkorová, 2011, s. 105-106).

3.4 Nástin vývoje trestání a v současnosti ukládané tresty za zvlášť závažné zločiny v České republice

Aktuálně nejprísnejším trestem je v České republice trest odnětí svobody na doživotí, kterému se budeme věnovat posléze.

Trest smrti byl u nás zrušen novelou trestního zákona roku 1990. Česká republika je vázána zákazem používat tento trest **Listinou základních práv a svobod** (čl. 6 odst. 3 LZPS), jakožto národním dokumentem a především, na mezinárodní úrovni, **Druhým opčním protokolem Mezinárodního paktu o politických a občanských právech a Protokolem č. 13 k Evropské úmluvě o lidských právech** (oba tyto dokumenty u nás byly ratifikovány r. 2004).

Stejně tak se již nevyskytuje trest smrti ve většině dalších vyspělých evropských zemích. Posledním státem na evropském kontinentu, kde forma trestu smrti přetrvává, je Bělorusko. V Rusku se poté můžeme setkat s formou tzv. „moratoria“ (moratorium znamená odklad trestu, který může obnovit např. další vládnoucí nástupce). V globálním měřítku se trest smrti vyskytuje v 54 zemích (Historie trestu smrti v českých zemích, 2021, online).

Nyní již **k trestu odnětí svobody**. V České republice mohou být za zvlášť závažné zločiny ukládány výjimečné tresty, kterými jsou:

- **Výjimečný trest odnětí svobody na doživotí,**
- **výjimečný trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let** (§ 54 odst. 1 TrZ).

Podmínky, za kterých může být trest odnětí svobody na doživotí uložen, ukládá § 54 odst. 3 TrZ, který dodává, že *„takový zvlášť závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku“* a *„uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let“* (§ 54 odst. 3 písm. a) a b) TrZ).

Z citovaných dvou odstavců poukážme zejména na zmíněný **těžko napravitelný následek a nemožnost nápravy pachatele**. Nabízí se tedy teze, že u takového pachatele není možnost resocializace a následné reintegrace do společnosti. Je pro společnost nebezpečný, a proto je nutno jej takto segregovat. Mělo by se tedy jednat o krajní využívání tohoto trestu, pouze u pachatelů, u kterých odborníci vyloučí možnost resocializace a u opravdu závažných zločinů.

Trest odnětí svobody na doživotí lze uložit **pouze osobám dospělým**, tzn. v naší právní úpravě není možné udělit jej mladistvému ani dítěti do patnácti let. Maximální možný trest za spáchání provinění (trestný čin spáchaný mladistvým), za které zákon umožňuje uložení výjimečného trestu, je odnětí svobody na pět až deset let (§ 31 odst. 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže).

V případě dětí do patnácti let umožňuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže za spáchání činu jinak trestného (TČ spáchaný dítětem), jakožto výjimečný trest, uložení ochranné výchovy (§ 93 odst. 2 ZSM).

Velmi důležité je mít na paměti, že **osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být propuštěna, a to po nejméně 20 letech výkonu trestu**. Podmínkou je, že s ohledem na okolnosti spáchaného činu, za který byl tento trest uložen

a s přihlédnutím k povaze odsouzeného, **nesmí hrozit opakované spáchání stejného nebo obdobného zvláště závažného zločinu** (§ 88 odst. 5 TrZ).

Další možností propuštění odsouzeného z doživotního výkonu trestu je **udělení milosti** prezidentem republiky (§ 366 odst. 1 TŘ).

Z výše popsaného tedy vyplývá, že „**absolutní doživotí**“ bez možnosti podmíněného propuštění není dle rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (2013) možné – ten jej považuje za nehumánní (Whole-life jail terms without review breach human rights - European court, online).

Severské státy by právě postojem podporujícím tuto vizi měly být vzorem pro Českou republiku.

Tabulka 3: SWOT analýza trestu odnětí svobody na doživotí

Zdroj: vlastní tvorba autorky

Silné stránky/Argumenty pro	Slabé stránky/Argumenty proti
<ul style="list-style-type: none"> - Respektování práva na život a nedotknutelnost fyzické integrity (oproti trestu smrti) - Tento trest neznamená nenapravitelný důsledek případného chybného soudního rozhodnutí - Určitá možnost nápravy a získání opětovné svobody (<i>Je možnost nabytí svobody opravdu silná stránka?</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> - Skutečná možnost resocializace takového pachatele (<i>Je vůbec možná?</i>) - Mnohdy se nejedná o tzv. „faktické doživotí“ (<i>Jaká je pak ochrana společnosti? Jaké je odčinění obětí, pozůstalých?</i>) - Ekonomická zátěž pro stát - Bezrestnost pachatele za eventuální budoucí trestné činy spáchané ve VTOS (<i>vyšší trest již udělit nelze</i>) - Negativní vliv na odsouzené, ztráta motivace, prizonizace atp.
Příležitosti	Hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - Právní úprava tzv. faktického doživotí - Zvážit, jak by si mohli odsouzení lépe odpracovat náklady spojené s VTOS 	<ul style="list-style-type: none"> - Recidiva závažné trestné činnosti u propuštěných po uplynutí nezbytné lhůty - Skutečná nemožnost resocializace u některých odsouzených

Sestrojená SWOT analýza zohledňující silné stránky, slabé stránky, příležitosti a hrozby nepodmíněného trestu odnětí svobody na doživotí. Co je ale silnou stránkou pro odsouzeného, nemusí být dobré pro společnost. Mnoho uvedených znaků je tak potřeba jednotlivě zvážit a utvořit si vlastní názor.

Mezi **silné stránky** je zařazen fakt, že tento trest je v souladu s humanizačním směrem, kterým se ubírá evropské právo (resp. je ve shodě s vizí Evropské unie). S tím souvisí také zrušení trestu smrti v evropských zemích. **Faktické doživotí, které u nás v současnosti není možné, je možná hodné uvážení, a to především v zájmu ochrany společnosti.** S tím souvisí také respektování práva na život a fyzické integrity. **Naskýtá se ale otázka, zda si opravdu odsouzený za závažné trestné činy toto zaslouží, když on sám často právo na život druhého nerespektoval?** Mějme také na paměti, že v současném pojetí českého trestního práva hmotného jsou trestné činy proti životu a zdraví zařazeny do první hlavy jako primárně chráněný zájem. Jistou výhodou je samozřejmě možnost zrušení chybného soudního rozsudku. Zmíněná možnost napravit se a získat opět svobodu je zase případem pozitivním pro pachatele, kdy možnost opětovného začlenění do společnosti a získání svobody může být motivačním prvkem. Tedy za předpokladu, že nebyla možnost resocializace pachatele experty vyloučena.

Tím se dostáváme ke **slabým stránkám**. Jednou z nich je **zvážení skutečné šance na resocializaci zvláště nebezpečných pachatelů** – zcela jistě je určité procento pachatelů, které resocializovat lze, nicméně není tomu tak u všech. **Posouzení možnosti nápravy pachatele záleží na psychologických i psychiatrických odborných posudcích.** Jak již bylo zmíněno, nejedná se skutečně o faktické doživotí.

Od toho se odvíjí otázky, jaký je pak účel tohoto trestu, zda skutečně splňuje zcela zásadní ochranu společnosti a jaké je odčinění obětí a pozůstalých. I přesto, že poškození jsou mnohdy odškodněni finančně, jejich morální újmu samozřejmě vyrovnat nelze. Negativem je také beztrestnost pachatele odsouzeného k doživotnímu trestu odnětí svobody za trestné činy spáchané ve výkonu trestu (vyšší trest již uložit nelze – mohou být uloženy pouze kázeňské tresty v rámci výkonu trestu OS). Z pohledu odsouzeného mohou být negativy také ztráta motivace k nápravě či prizonizace (adaptace na vězeňskou subkulturu, přijetí jejích norem a pravidel).

K příležitostem je zařazena zmíněná **možnost tzv. faktického doživotí**, jelikož se jedná o východisko, které zohledňuje právo na život, zároveň by tímto trestem byla zajištěna ochrana společnosti i odčinění obětí.

Mezi **hrozby či rizika** zajisté patří případná recidiva trestné činnosti po propuštění. Je tím závažnější, když se jedná o zvláště nebezpečné pachatele. Závažným způsobem tak může být ohrožena bezpečnost společnosti. Dále mezi ně spadá již zmíněná nemožnost resocializovat některé pachatele a prizonizace.

Počet **doživotně odsouzených** se v České republice dlouhodobě pohybuje kolem **45 osob**, většinou část tvoří muži. Statistiky Vězeňské služby České republiky nám poskytují poměrně **komplexní informace o doživotně odsouzených osobách**. V roce 2021 bylo 44 doživotně odsouzených, 41 mužů a 3 ženy. Nejvíce odsouzených je přítom v kategorii „45-nedovršených 50 let“ jak u mužů, tak u žen (29 odsouzených). Statistika dále říká, že z necelých 48 % se jedná o odsouzené, kteří předtím nebyli ve výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Druhou největší kategorií tvoří kriminální recidivisté do třech předešlých VTOS. Důležitým vodítkem je také rodinný stav, kdy z více než 54 % jde o svobodné a z 18 % rozvedené jedince. Co se týká vzdělání, dominují zde dvě stejně velké kategorie – odsouzení se základním vzděláním a odsouzení s vyučením bez maturity (Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2020, online, 2021).

Pro přehlednost je zapotřebí dodat profil s průměrně dominujícími vlastnostmi odsouzeného na doživotí. U otázky kriminálního chování musíme však brát v úvahu, že je zde zohledněna pouze kriminální recidiva související s výkonem trestu odnětí svobody a nezahrnuje jiné možnosti trestů. Dále samozřejmě není možno zaznamenat latentní (nezjištěnou) kriminalitu.

Tabulka 4: Profil s průměrně dominujícími vlastnostmi odsouzeného na doživotí

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2020

Pohlaví	Muž
Věk	45-nedovršených 50 let
Kriminální chování	Předtím nebyl v nepodmíněném trestu odnětí svobody
Vzdělání	Se základním vzděláním nebo s vyučením bez maturity

V **nejvyšším stupni zabezpečení**, tzn. ve zvýšené ostraze, se v roce 2021 nacházelo **964 odsouzených**. Jednalo se o 941 mužů a 23 žen (Týdenní statistické hlášení, 2021, online).

4 Trestní justice v severských zemích a její specifika

Trestní justice v severských zemích (tj. Norsko, Švédsko a Finsko) se vyznačuje **vysokou úrovní právní kultury**. Právní kultura je součástí kultury lidstva, podle které můžeme mimo jiné posuzovat míru vyspělosti dané civilizace (Gerloch, 2009, s. 112).

Obsahuje též instituty typické právě pro nordický právní systém. Není se tedy čemu divit, že tři dominantní severské státy se vešly do prvních čtyř pozic žebříčku kvality trestní politiky dle UNESCO a i. o. HUMANIC RIGHT. Předčil je už jen Island (Hanuš, 2005, s. 90).

4.1 Legislativní uchopení a pohled na páchání trestné činnosti v daných zemích

Norsko

Stejně jako je tomu v českém trestním zákoníku, **norský trestní zákon nazývaný Lov om straff/Straffeloven** umísťuje zločiny proti člověku hned na samotný začátek výčtu trestných činů. Zde pod názvem **zločiny proti lidskosti**. V oblasti zvláště závažných zločinů bychom našli stejné nebo velmi podobné trestné činy. Jedná se o trestný čin vraždy, ztotočení, zbavení osobní svobody, týrání, znásilnění a ostatní sexuální trestné činy (kapitola 16 § 102 Lov om straff – Straffeloven).

Norský trestní zákon rozlišuje mezi **tresty a ostatními sankcemi**. Do oblasti trestů spadají trest odnětí svobody, preventivní/zabezpečovací detence, souběžné tresty, tresty ukládané mládeži, pokuty a ztráta práv. Do ostatních sankcí patří odklad a podmíněný odklad trestu, uložení psychiatrické péče, předání věci Národní mediační službě, zákaz řízení motorových vozidel a další (kapitola 5 § 29 a § 30 Lov om straff/Straffeloven).

Na tomto místě si všimněme důrazu na alternativní tresty (v doslovném překladu „ostatní sankce“) a též možnost předání věci Národní mediační službě. Zde je možné zaregistrovat **důraz na principy restorativní justice**. Stejně tak **není v Norsku možné uložit trest odnětí svobody na doživotí** (a to ani ve formě právní úpravy, jak jej známe my v České republice).

Uložení nepodmíněných trestů odnětí svobody je na dobu určitou, a to **od 14 dnů do 21 let**. **Odklad trestu odnětí svobody** může být uložen částečně nebo úplně.

Při podmíněném propuštění mohou být odsouzenému uloženy další podmínky, jako například:

- Odčinit oběť trestného činu,
- plnit finanční závazky - srovnání majtkové újmy či placení výživného,
- pobývat v místě svého pobytu nebo zaměstnání,
- zdržet se užívání alkoholu nebo omamných látek,
- absolvovat protidrogový program,
- podrobit se psychiatrické léčbě apod. (kapitola 6 § 36 a § 37 Lov om straff/ Straffeloven).

U osob mladších 18 let se trest odnětí svobody ukládá pouze ve výjimečných případech, vyžadují-li to okolnosti, a jeho maximální délka je 15 let (kapitola 6 § 33 Lov om straff/ Straffeloven).

Podmíněné propuštění nezáleží na typu spáchaného trestného činu. Je tedy možné i u závažných činů, avšak z pochopitelných důvodů u nich není ukládáno tak často jako u přečinů. Lze jej uskutečnit po vykonání alespoň dvou třetin trestu. Odsouzený má podle norského zákona právo na to vykonávat trest **co nejbližší místa svého bydliště**, proto jsou **norské věznice o poznání menší než ty české a je jich více**. Největší norská věznice má kapacitu 230 osob.

Švédsko

Švédský trestní zákoník se nazývá Brottbalken a dělí se na **trestní právo obecné a trestní právo speciální**. Do obecného trestního práva patří ustanovení a pravidla trestního kodexu (jednotlivé druhy trestů, sankce, promlčení atp.), ve speciální části nalezneme ostatní trestněprávní předpisy.

Sankce se ve švédském trestním systému též rozdělují na **obecné tresty a jiné trestní sankce**. Do obecných (základních) trestů patří peněžitý trest a trest odnětí svobody, druhá skupina obsahuje sankce navazující na současný koncept restorativní justice. Spadá sem podmínění trest odnětí svobody, ochranný dohled, obecně prospěšné práce a ochranná opatření (Niekoľko poznámok k vymedzeniu sankcií podľa švédskeho trestného zákona, 2009, online).

Trest odnětí svobody lze ve Švédsku uložit na dobu určitou, a to **ve lhůtě od 14 dnů do 10 let, anebo ve výjimečných případech na doživotí**. Doživotí je ve Švédsku nejprísnejším

trestem. **Je ukládáno na dobu neurčitou, avšak může být přeměněno na trest časově ohraničený.**

V roce 2020 bylo ve Švédsku odsouzeno **k doživotnímu trestu 152 vězňů**. Doživotní trest může být uložen za vraždu, únos, hrubé obecné ohrožení a za některé trestné činy ohrožující státní bezpečnost (Kriminalvard, 2022, online).

V případech mladistvých se opět jedná o samostatnou úpravu. Trestný čin spáchaný dítětem do 15 let není sankcionován (kapitola 1 § 6 Brottsbalken).

Trestné činy proti životu a zdraví též nalezneme jako první činy uváděné v celkovém výčtu. Zajímavé je jejich seřazení: vražda (trest odnětí svobody na 10 let až doživotní trest), vražda novorozence matkou (maximální trest odnětí svobody 6 let), ublížení na zdraví (až 2 roky TOS), těžké ublížení na zdraví (až 10 let TOS), zabití a vystavení druhého smrtelnému nebezpečí nebo nebezpečí těžkého ublížení na zdraví (peněžitý trest nebo TOS až na 2 léta) (kapitola 3 Brottsbalken).

Švédské trestní právo také pracuje s pojmem, který můžeme doslovně přeložit jako „**menší**“ **trestný čin** (z angl. *petty*), kdy je přímo u daných trestných činů vypsáno, jaký mírnější trest lze za této okolnosti uložit. I v tomto tedy můžeme spatřovat **humanizační trend**. Ekvivalentem v českém trestním právu by zřejmě mohly být naše polehčující okolnosti.

Podmínečné propuštění je možné po vykonání dvou třetin trestu, pokud jsou splněny podmínky pro to, aby tak mohlo být učiněno (posuzuje se chování pachatele, zda nemá uložen další souběžný trest apod.). Po podmínečném propuštění následuje **zkušební doba**, která se rovná délce zbytku uloženého trestu (kapitola 26 Brottsbalken).

Finsko

Finský trestně-právní systém nerozlišuje jako ten český mezi trestnými činy a přestupky. Jednání, která nedosahují svou závažností úrovně trestných činů, jsou upravena **v různých právních předpisech**, což způsobuje jistou rozdrobenost a nepřehlednost tohoto systému (Právní úprava přestupků ve vybraných zemích Evropy, 2017, online).

Trestné činy a trestní sankce upravuje **finský trestní zákoník** nazývaný **Rikoslaki 1889/39**. Rikoslaki mezi druhy trestů zahrnuje nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněně odsouzení k trestu OS, obecně prospěšné práce, pokutu a trestní poplatek a ztrátu veřejného

úřadu či odvolání z funkce. Trestní poplatek, na rozdíl od pokuty, je spíše správní sankcí s nižší maximální výší, tzn. je to sankce mírnějšího charakteru (kapitola 2 Rikoslaki).

Zde se tedy můžeme setkat s mírně odlišnou úpravou, než tomu bylo u předchozích dvou zemí.

Finský trestní zákoník ukládá **dobu trestu odnětí svobody na dobu určitou minimálně 14 dní a maximálně 12 let**. Povoluje též **možnost výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí**. Doživotně odsouzený může být podmíněně propuštěn, a to nejdříve po vykonání minimálně 12 let. U podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody platí zkušební doba 1-3 roky. U mládeže zde opět platí samostatná právní úprava (kapitoly 2 a 2b Rikoslaki).

Doživotní trest odnětí svobody lze uložit za několik konkrétních trestných činů a podmínek. Jedná se o:

- **Vraždu** – pokud byla připravovaná, promyšlená a zosnovaná, byla-li spáchána zvláště surovým způsobem, byla-li jejím vykonáním vážně ohrožena veřejnost nebo jednalo-li se o vraždu veřejného činitele,
- **genocidu,**
- **zločiny proti lidskosti,**
- **válečné zločiny,**
- **zločin velezrady,**
- **vraždu s teroristickým úmyslem** (Life imprisonment in Scandinavia: The ultimate punishment in the penal environments of Denmark, Finland and Sweden, 2015, online).

Volbu mezi podmíněným a nepodmíněným trestem odnětí svobody a doplňkové sankce k těmto trestům upravuje **samostatné doplňkové ustanovení 515/2003**. Nalezneme zde například zásady trestní odpovědnosti, okolnosti vylučující protiprávnost, úpravu sankcí za trestné činy konané v organizované skupině, druhy trestů, sankce a možnosti jejich úpravy. Jak již bylo zmíněno, jedná se o roztržitost právní úpravy, neboť v českém právním systému jsou všechny tyto informace součástí jednoho zákona – trestního zákoníku. Orientovat se ve finské právní úpravě je tedy značně náročné.

4.2 Vězeňské systémy a koncept otevřených věznic

Norské vězeňství

Výkonem vězeňství je v Norsku pověřena **Vězeňská a probační služba**. Jelikož norský trestní zákoník stanovuje, že pachatel má vykonávat trest odnětí svobody v blízkosti svého bydliště, vyskytuje se zde vysoký počet věznic. **Konkrétně jde o 58 věznic s 3 600 celami**. V Norsku **nenalezneme vazební věznice**, jako je známe u nás, obvinění mohou pouze požadovat oddělení od odsouzených (Kriminalomsorgen, 2022, online).

Norská trestní politika je založena **na třech pilířích**: lidskost, právní stát a rovné zacházení. Vyznačuje se vysokým důrazem na transparentnost. **Ideou, o kterou norské vězeňství opírá styl převýchovného působení, je předcházení recidivě tím, že umožní pachatelům z vlastní iniciativy změnit jejich chování**. Krom omezení svobody nesmí být odsouzeným žádným způsobem odebrána další z jejich základních práv. **Nikdo nesmí vykonávat trest za podmínek přísnějších, než je nutné pro zajištění vnější i vnitřní bezpečnosti** (tj. bezpečnost společnosti a zabezpečení během výkonu trestu). Pachatelé by měli být umisťováni do nejnižšího možného bezpečnostního režimu. Norská vězeňská služba se snaží co nejvíce vyhnout prizonizaci. Toho je dosahováno například zapojením externích subjektů, kterými jsou vzdělávací instituce, knihovny nebo náboženské a duchovní služby. Odsouzený tak neztrácí kontakt s vnějším světem a se způsobem života mimo vězeňské mříže (Kriminalomsorgen, 2022, online).

Typy zabezpečení věznic nalezneme v norském zákoně o výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se o:

- **Věznice se zvýšenou ostrahou** (uzavřené věznice),
- **věznice s nižším stupněm ostrahy** (otevřené věznice),
- **domy na půli cesty** (kapitola 3 § 10 Act relating to the execution of sentences etc.).

Při propouštění pachatelů se bezpečnostní opatření snižují postupně (např. z věznice se zvýšenou ostrahou je pachatel přerážen do věznice s ostrahou a následně putuje do domu na půli cesty). Zde můžeme tedy zaregistrovat propracovanější systém postpenitenciarární péče, než je tomu v Česku (Kriminalomsorgen, 2022, online).

Pokud by nás zajímalo, v jakých číslech se pohybuje norská **kriminální recidiva**, jedná se o **20 %**, což je vůbec nejméně na světě (What are prisons in Norway like, really?, 2020, online).

Švédské vězeňství

Švédská Vězeňská a probační služba je součástí švédského právního systému. Jejími hlavními úkoly jsou dohled nad výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody a probačního trestu, dozor nad výkonem vazby, kontrola podmíněně propuštěných osob, dohled nad výkonem alternativních trestů a provádění předběžného šetření v trestních věcech (Kriminalvard, 2022, online).

Na rozdíl od Norska se zde nachází **vazební věznice, kterých je 33, věznic je ve Švédsku pak 46** (World Prison Brief, 2022, online).

Primární myšlenkou je povzbudit odsouzené po výkonu trestu k lepšímu životnímu stylu, nikoli pouze omezit jejich svobodu. Švédský trestní systém ukládá nepodmíněný trest odnětí svobody pouze za mimořádných podmínek, neboť se snaží vyhnout škodlivým účinkům plynoucím z uvěznění.

Bezpečnostní klasifikace věznic se dělí do tří kategorií, kdy první z nich je nejvyšším a třetí nejnižším stupněm zabezpečení. Zařazení vězně do konkrétního typu věznice závisí na posouzení potřeb a rizik, tj. nebezpečí útěku, působení na jiné vězně nebo potřeba léčby závislostí.

Při převýchově odsouzených je kladen velký důraz na **rehabilitační programy**. Jde o aktivity zaměřené na léčbu závislostí, na práci s agresí, násilným a kriminálním chováním. Tyto programy probíhají jak skupinovou, tak individuální formou.

Odsouzení mají povinnost účastnit se **pracovních činností**, a to od pondělí do pátku ve výměře šest hodin denně. Jednat se může o údržbu věznice, úklid cel nebo praní prádla. Do pracovních aktivit se počítají také sportovní nebo umělecké činnosti. Účinnost programů je ověřována prostřednictvím výzkumných šetření, kdy každý z programů musí projít akreditací (Kriminalvard, 2022, online).

Recidiva ve Švédsku se už ale značně liší od té v Norsku. Jedná se totiž o **61 %** (What are prisons in Norway like, really?, 2020, online).

Na tomto místě ale zdůrazněme fakt, že kriminální recidiva může být založena na více faktorech a není proto snadné ji mezi státy srovnávat. Ovlivňujícími faktory mohou být historický kontext dané země, kultura, ekonomická a sociální úroveň, obecná spokojenost občanů nebo důvěra v politický a právní řád.

Finské vězeňství

Výkon vězeňství ve Finsku zajišťuje **Agentura pro trestní sankce**. Nachází se zde **26 věznic s kapacitou 2 997 míst** (World Prison Brief, 2022, online).

Hlavními hodnotami finské Agentury pro trestní sankce jsou důvěra v potenciál individuální změny a respekt k lidské důstojnosti a spravedlnosti. Důraz je kladen na humánní přístup, osobnostní růst odsouzených, jejich resocializaci směrem k životnímu stylu bez kriminality a snahu prolomit sociální vyloučení (Rikosseuramus, 2022, online).

Geograficky se věznice ve Finsku člení do třech oblastí a dělí se na:

- **Uzavřené věznice** (70 % z celkové kapacity) – Zde mohou vězni udržovat kontakt s jejich blízkými prostřednictvím telefonu, videohovoru nebo korespondenčně. Mohou se s nimi také setkávat v návštěvních prostorách nebo rodinných návštěvních místnostech.
- **Otevřené věznice nebo oddělení** (30 % z celkové kapacity) – O otevřených věznicích se dozvíme více v závěru této kapitoly (Rikosseuramus, 2022, online).

Umístění odsouzeného do konkrétní věznice je založeno na **Plánu trestu**, který stanovuje **Assessesment centre**. V úvahu je nutno brát místo bydliště odsouzeného, možnost udržovat kontakty s blízkými, věk, pohlaví, zdravotní stav a vlastní přání vězně. Umístění také ovlivňuje kriminální minulost. Dále se též zvažují potřeby vězně, riziko trestného činu a bezpečnostní faktory. Odsouzený nesmí být umístěn do režimu nebo do věznice přísnější, než vyžaduje zachování bezpečnosti (Rikosseuramus, 2022, online).

U finského vězeňství si můžeme povšimnou velkého důrazu na osobnost odsouzeného a též možnost vyjádřit se k umístění do konkrétní věznice. Jistá přátelskost tohoto systému tedy spoléhá na zapojení pachatele do procesu jeho resocializace.

Aktivity ve věznicích spočívají ve vzdělávání, práci a dalších činnostech podporujících připravenost vězně na samostatný život. Tyto činnosti by měly směřovat k rozvíjení pracovních kompetencí odsouzených a podporovat životní styl bez páchaní kriminality a návykových látek.

Vězeň je povinen účastnit se činností ve vymezené pracovní době. Práce ve věznicích je založena na principu normality, tzn. měla by být v souladu s prací vykonávanou na svobodě. V mnoha oborech je již v současné době také možnost absolvovat odbornou kvalifikaci v průběhu výkonu trestu. Konkrétně se jedná například o práci v kovoprůmyslu, tesařství, výrobě, opravě aut, oděvním průmyslu, zemědělství apod. (Rikosseuramus, 2022, online).

Odsouzení mají **právo na vzdělání** stejně jako všichni ostatní ve většinové společnosti. Věznice zajišťují jak všeobecné, tak odborné vzdělávání. To je realizováno ve spolupráci s okolními vzdělávacími institucemi. Při ukončení dostávají odsouzení potvrzení o studiu, které neobsahuje údaje o tom, že bylo získáno v průběhu výkonu trestu (Rikosseuramus, 2022, online).

Recidiva ve Finsku se stejně jako ta v Norsku pohybuje v nízkých číslech, jedná se o **36 %** (What are prisons in Norway like, really?, 2020, online).

Zajímavým fenoménem přicházejícím ze severských zemí je koncept otevřených věznic. Otevřené věznice jsou specifickým typem vězeňského zařízení s minimálním střežením. Pro to, abychom porozuměli smyslu těchto věznic, je důležité uvědomit si rozdíl mezi represí a zacházením. **Trestní represe totiž nemá vliv na kriminální recidivu, kdežto cílené zacházení s pachatelem ano.** Velmi důležitým prvkem je důvěra. Vězni si zde postupně „testují“ své schopnosti vypořádat se s podmínkami života po propuštění a učí se samostatnosti. Vězni, kteří mohou být v otevřených věznicích jsou vybíráni na základě vyhodnocení rizik.

Odsouzení v otevřených věznicích mají **nastavený řád a podmínky, které musí plnit. V případě jejich porušení jsou stanoveny sankce.** Opuštění věznice je dovoleno pouze za oznámení konkrétního účelu odchodu. Za nedovolené opuštění jsou též ukládány přísné sankce. Ve věznicích probíhají neohlášené prohlídky a náhodná testování na přítomnost návykových látek („Otevřené“ věznice: otázky a odpovědi, 2018, online).

5 Výzkumné šetření zaměřené na komparaci přístupů uplatňovaných k pachatelům zvláště závažných zločinů u nás versus v severských zemích

Závěrečná kapitola je věnována výzkumnému šetření, navazujícímu na předešlé kapitoly. Hlavním cílem šetření bylo srovnání přístupů uplatňovaných k pachatelům zvláště závažných zločinů v České republice a v Norsku, Švédsku a Finsku. Komparativní analýza se soustředí na **hledání kauzálních souvislostí mezi justičními přístupy a mírou kriminální recidivy**. Dále možné faktory rozvíjí o **vliv délky trestů a ukládané typy trestů**.

Ze zajímavých výzkumů, které se zabírají analýzou sankční politiky v České republice, bychom mohli jmenovat šetření „**Dlouhodobé tresty odnětí svobody**“. To bylo realizováno Institutem pro kriminologii a sociální prevenci, na jejichž stránkách nalezneme i mnoho dalších zajímavých výzkumů a studií. Zmíněný výzkum se zabývá právě problematikou dlouhodobých trestů odnětí svobody, a to včetně doživotních trestů (Dlouhodobé tresty odnětí svobody, 2004, online).

Informace ze zahraniční oblasti nám poskytuje výzkum „**Correctional Statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2013 – 2017**“, který vyšel pod záštitou University College of Norwegian Correctional Service. Jedná se o komparativní analýzu nápravných systémů v Dánsku, Finsku, Islandu, Norsku a Švédsku. Nalezneme zde například inovace ve vězeňských systémech jednotlivých zemí, počty vězňů ve vybraných kategoriích nebo kapacity věznic (Correctional Statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2013 – 2017, 2019, online).

5.1 Koncepce výzkumného šetření

Jak přistupovat k pachatelům trestných činů, zvláště, jedná-li se činy velmi závažné, to je kontroverzní otázka, kterou se zabývají mnozí odborníci, ale i laická veřejnost.

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo porovnat přístupy uplatňované k pachatelům zvláště závažných zločinů v České republice oproti severským státům

(Norsko, Švédsko, Finsko). Šetření porovnává trestní a vězeňské systémy ve vybraných zemích a z výsledků usuzuje jejich vliv na celkový stav kriminality a kriminální recidivu.

Výzkumný problém

Výzkumný problém se zabývá srovnáním přístupů uplatňovaných k pachatelům zvláště závažných zločinů v České republice v porovnání s Norskem, Švédskem a Finskem. Je formulován takto: **Jaké jsou rozdíly mezi pácháním kriminality a trestáním ve vymezených zemích? Jaké vlivy na ně působí?**

Dílčí výzkumné otázky (DVO)

Komparativní studie se soustředí na tyto výzkumné otázky:

- **DVO1: Restorativní přístup má pozitivní vliv na snižování prevalence kriminální recidivy** (zahrnuje délku trestů, možné tresty, nejvyšší možný trest, princip normality, vzhled věznic a přístup vězeňského personálu).
- **DVO2: Ukládání delších trestů odnětí svobody nemá vliv na snižování stavu kriminální recidivy.**
- **DVO3: Ovlivňují makrosociální podmínky státu stav kriminality?**

Porovnání dat bylo uskutečněno prostřednictvím **srovnávací studie**. Pro samotnou analýzu byly záměrně vybrány státy Norsko, Švédsko a Finsko, jelikož právě tyto se objevují na prvních příčkách žebříčku kvality trestní politiky dle UNESCO a i. o. HUMANIC RIGHT (Hanuš, 2005, s. 90).

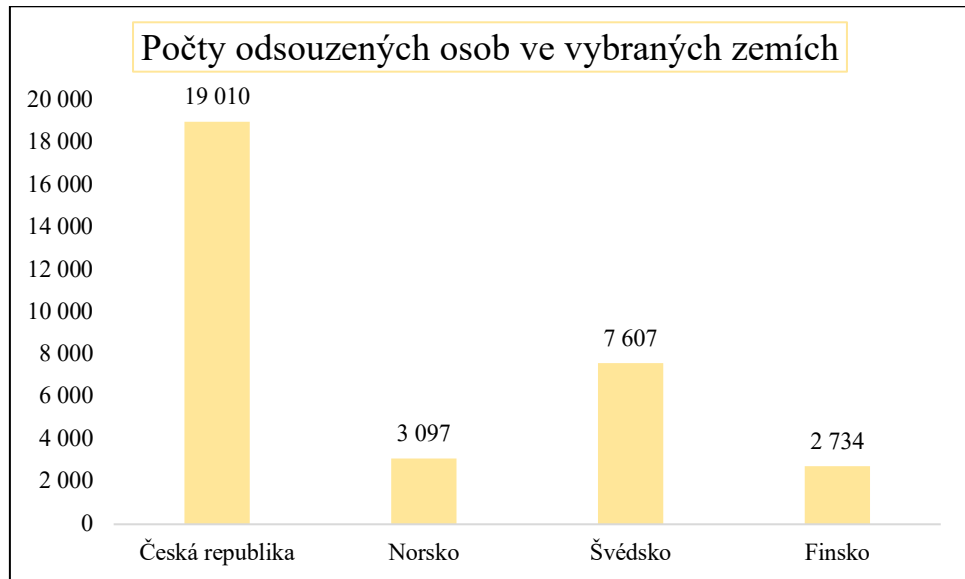
Údaje ke komparativní analýze vycházejí ze statistik Vězeňské služby České republiky, norského Ministerstva spravedlnosti a veřejné bezpečnosti, švédské Vězeňské a probační správy a finské Agentury pro trestní sankce. Dále bylo čerpáno z dat online databáze World Prison Brief (prisonstudies.org, 2022, online).

Zkoumání proběhlo ve dvou hlavních částích. Nejprve byla data o jednotlivých státech porovnána graficky mezi sebou. **Srovnávány byly:**

- Počty odsouzených ve vybraných zemích,
- míra vězeňské populace,
- průměrná délka uvěznění,

- kapacita a obsazenost věznic,
- míra recidivy,
- počty doživotně odsouzených osob.

Následně, ve druhém úseku, byl vytvořen shrnující graf **úspěšnosti trestní politiky států dle určených kritérií**.

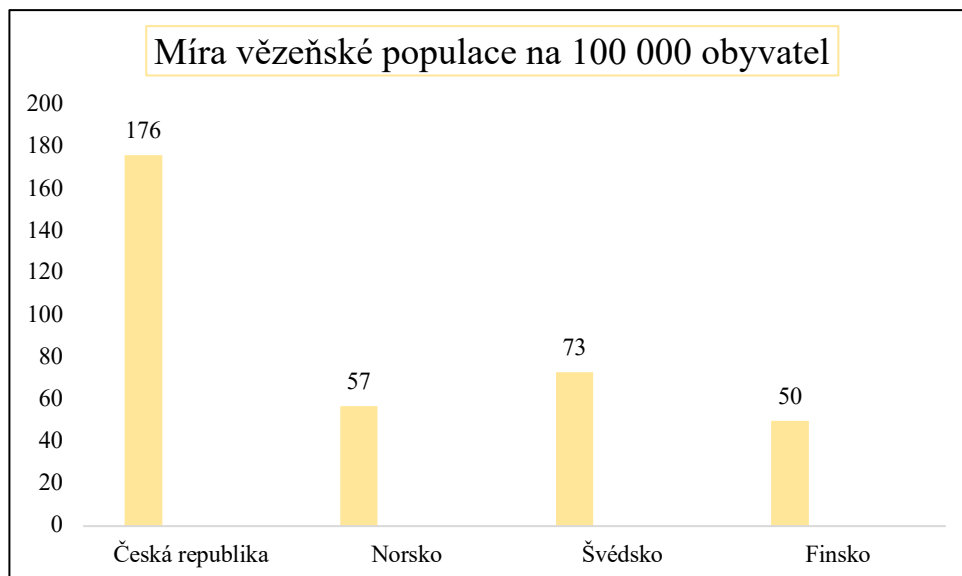

Graf 2: Počty odsouzených osob ve vybraných zemích

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: kriminalvarden.se; prisonstudies.org; rikosseuraamus.fi; vsčr.cz

Z uvedeného grafu můžeme vysledovat, že Česká republika má oproti ostatním zkoumaným zemím i několikanásobně více odsouzených pachatelů. Konkrétně se jedná o **19 010 odsouzených**, což je o něco málo méně, než jaká je dlouhodobá bilance České republiky (Vězeňská služba České republiky, 2022, online).

Norsko a Finsko má poměrně malé počty odsouzených. V **Norsku** jde o **2 097** a ve **Finsku** o **2 734 osob**. Oproti tomu je počet odsouzených ve **Švédsku** více než dvojnásobný, jedná se o **7 607 odsouzených**. Navíc, podle údajů *statista.com* si můžeme ověřit, že počty odsouzených se v těchto hodnotách pohybují dlouhodobě (Crime & Law Enforcement, 2022, online).

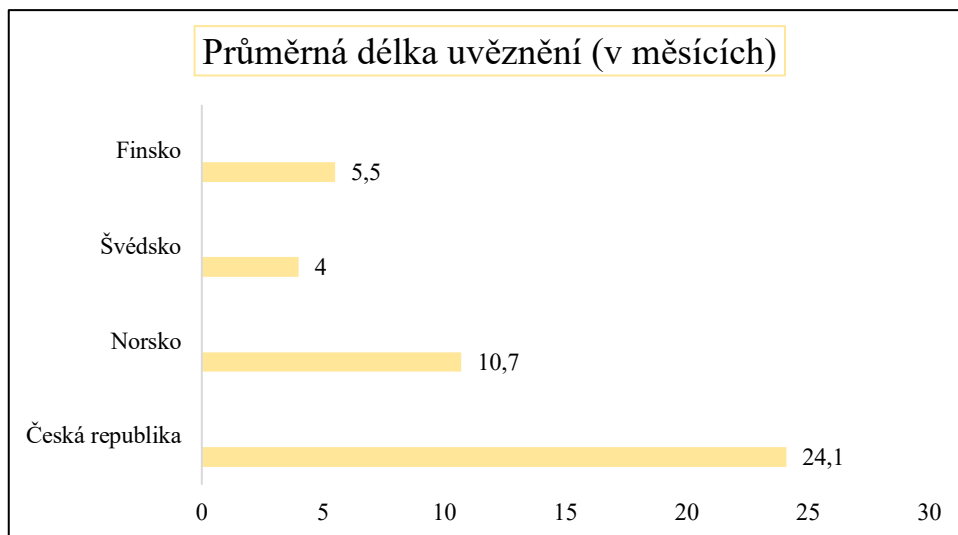

Graf 3: Míra vězeňské populace na 100 000 obyvatel

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: prisonstudies.org

Další graf udává **počet odsouzených na 100 000 obyvatel** a umožňuje nám tak ověřit výpovědní hodnotu dat uvedených v předešlém grafu, v návaznosti na to pak porovnat počty odsouzených v daných zemích mezi sebou. Z uvedených dat můžeme vyčíst, že:

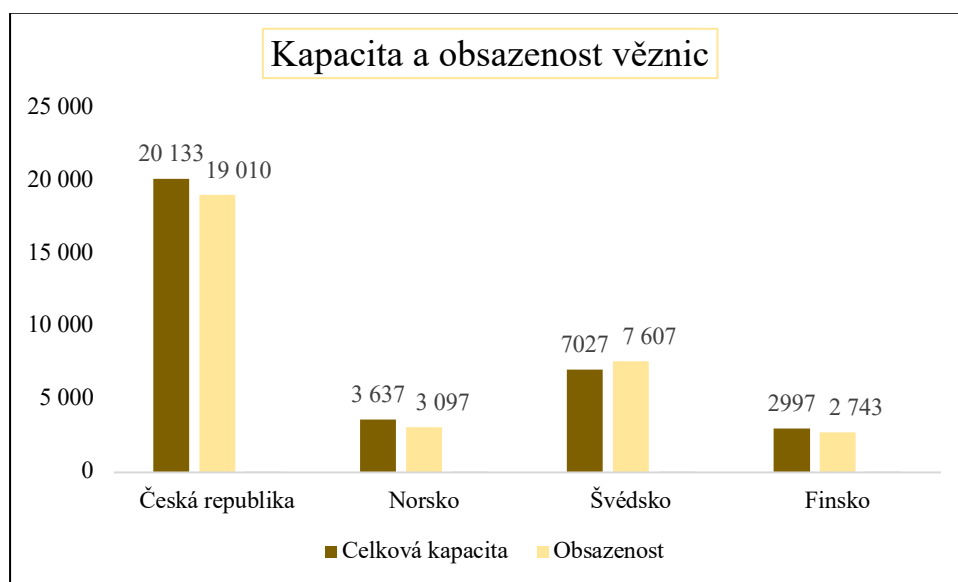
- **Česká republika má 3x více odsouzených než Norsko,**
- **oproti Švédsku je počet odsouzených osob v České republice 2,4x vyšší,**
- **v poměru s Finskem je v Česku 3,5x více odsouzených osob,**
- **nejméně odsouzených na 100 000 obyvatel má Finsko** (prisonstudies.org, 2022, online).

Graf 4: Průměrná délka uvěznění (v měsících)

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: prison-insider.com

Průměrná délka odsouzení v České republice je 24,1 měsíce. V Norsku jde o 10, 7 měsíců, což je vzhledem k dalším údajům vztahujícím se k této zemi zajímavé. Je to totiž téměř 2x více než ve Švédsku a Finsku. Dále je pak Finsko s 5,5 měsíci. Nejnižší průměrnou délku odsouzení má Švédsko, kdy jde o 4 měsíce (Prison insider, 2022, online).

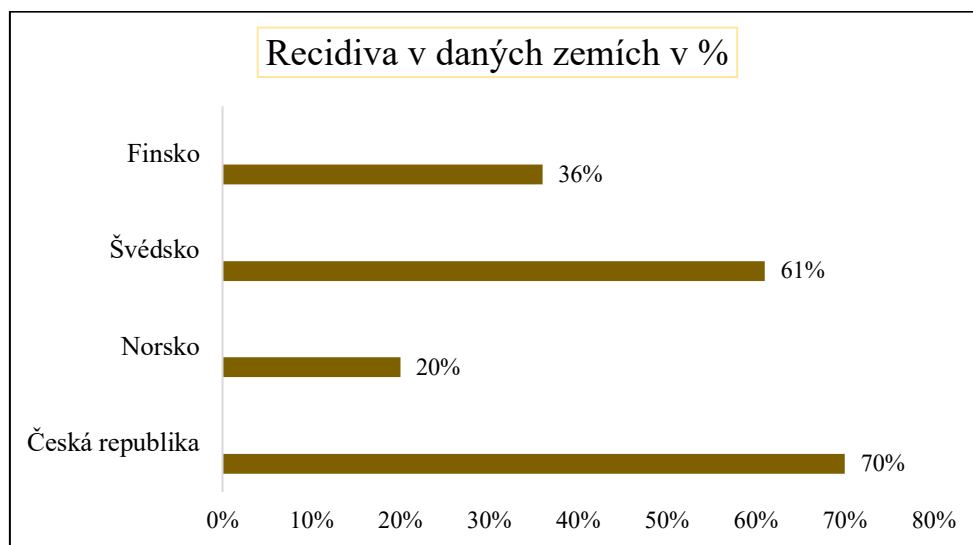

Graf 5: Kapacita a obsazenost věznic

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: prisonstudies.org

Přeplněnost věznic je v České republice dlouhodobým problémem. **Celková kapacita** je u nás naplněna z 94,42 %. Pokud se podíváme do grafu či přiložené shrnující tabulky,

můžeme si povšimnout, že počet celkových míst ve věznicích u nás opět převyšuje kapacity ostatních srovnávaných zemí. **V Česku je celková kapacita věznic 20 133 míst. Norské věznice jsou schopny obsáhnout 3 637 osob a obsazeny jsou z 85,15 %. Zajímavý pohled poskytuje Švédsko, kdy celkový počet míst je 7 027, ale aktuálně je ve věznicích 7 607 osob. Obsazenost je tedy 108 %! Finsko skóruje s nejnižšími čísly. Kapacita věznic v tomto státě je 2 997 míst, a je obsazena z 91,52 %.**

Graf 6: Recidiva v daných zemích v %

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: prisonstudies.org

Co se týká recidivy (ve smyslu opětovného odsouzení) Česká republika se dlouhodobě pohybuje okolo 70 %, což je vůbec nejvíce ze všech zkoumaných zemí. **Další v pomyslném žebříčku je Švédsko s 61% recidivou.** Kriminální recidiva ve Finsku je 36 %. Norsko se opět pyšní nejnižším číslem, a to 20 % (prisonstudies.org, 2022, online).

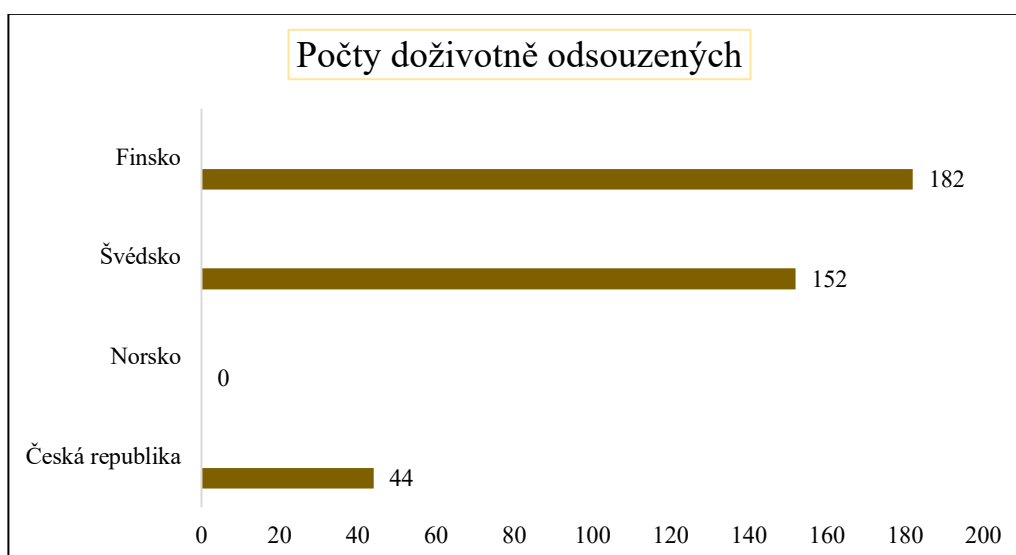
Počty odsouzených k dlouhodobým trestům odnětí svobody bohužel nelze porovnat tak, aby výsledky měly skutečně plnohodnotnou výpovědní hodnotu – jelikož statistiky každého ze států tento trest definují jinak. Uvedeme si ale alespoň statistické údaje tak, jak je uvádějí jednotlivé státy. **Statistika Vězeňské služby České republiky říká, že 538 odsouzených se nachází ve výkonu trestu nad 15 let (včetně). 1 146 osob je ve věznicích se zvýšenou ostrahou.** Zařazování odsouzených do věznice se zvýšenou ostrahou upravuje trestní zákoník, který uvádí, že soud zařadí do věznice se zvýšenou ostrahou pachatele „...*kterému byl uložen výjimečný trest; kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny; kterému byl za zvlášť závažný zločin uložen trest*

odnětí svobody ve výměře nejméně osm let; nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl nebo se pokusil uprchnout z vazby, z výkonu trestu nebo z výkonu zabezpečovací detence“ (§ 56 odst. 2b TrZ).

V Norsku existuje zvlášť vysoký stupeň zabezpečení, což je vůbec nejvyšší stupeň ochrany v tomto státě. Od roku 2002, kdy byl tento druh zabezpečení zřízen, v něm bylo pouze 13 osob, v současné době se v něm nacházejí **3 odsouzení**. Primárně jsou zde umístováni odsouzení za vraždu nebo drogové trestné činy (kriminalomsorgen.no, 2022, online).

Švédsko uvádí **dlouhodobé tresty odnětí svobody nad 10 let**. Celkem je takto odsouzených **427 osob** (kriminalvarden.se, 2022, online).

Finské statistiky uvádí, že zhruba 10 % ze všech vězňených osob si odpykává **trest osmi nebo více let odnětí svobody**. Dle uvedených údajů by se tedy mělo jednat o zhruba **250 odsouzených** (rikosseuraamus.fi, 2022, online).

Graf 7: Počty doživotně odsouzených

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: prisonstudies.org

V počtu **udělených trestů odnětí svobody na doživotí** možná překvapivě Česká republika nemá nejvyšší počet osob (a to až o třetinu). Je zde celkem **44 doživotně odsouzených osob**. **Norsko trest odnětí svobody na doživotí nepovoluje**. Ve Švédsku i Finsku pak počet doživotně odsouzených přesahuje stovku, kdy **ve Švédsku jde o 152 a ve Finsku o 182 osob**. V příložených dokumentech můžeme porovnat, jak se liší vzhled věznic.

Tabulka 5: Komparace vězeňských systémů včetně stavu kriminality

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: kriminalomsorgen.no; kriminalvarden.se; prisonstudies.org; rikosseuraamus.fi; vsčr.cz

Stát	Česká republika	Norsko	Švédsko	Finsko
Legislativní ukotvení	- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník - zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád - zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů (+ Vyhláška č. 345/1999 Sb.)	- Lov om straff/Straffeloven (trestní zákoník) - Act relating to the execution of sentences etc. (The Execution of Sentences) (zákon o výkonu trestu)	- Brottsbalken (trestní zákoník)	- Rikoslaki 1889/39 (trestní zákoník) - doplňkové ustanovení č. 515/2003 Sb.
Kompetentní ministerstvo	Ministerstvo spravedlnosti	Ministry of Justice and Public Security	Ministry of Justice	Ministry of Justice
Vězeňská služba	Vězeňská služba České republiky	Department of Corrections	Swedish Prison and Probation Administration	Criminal Sanctions Agency
Počet věznic	35 věznic (z toho 10 vazebních věznic)	33 jednotek skládajících se z 58 věznic	79 věznic (z toho 33 vazebních věznic)	26 věznic
Naplnění kapacity věznic (v %)	94,42 %	85,15 %	108,25 %	91,52 %
Celkový počet odsouzených ve výkonu trestu	19 010 osob	3 097 osob	7 607 osob	2 743 osob
Míra vězeňské populace na 100 000 obyvatel	176	57	73	50
Průměrná délka trestu (v měsících)	24,1 měsíce	10,7 měsíce	4 měsíce	5,5 měsíce

Stát	Česká republika	Norsko	Švédsko	Finsko
Odsouzení k doživotnímu trestu odnětí svobody	44 osob	Doživotní trest OS nelze uložit.	152 osob	182 osob
Recidiva (v %)	70 %	20 %	61 %	36 %
Styl převýchovného působení	Snaha o přechod k restorativnímu přístupu	Restorativní justice	Restorativní justice	Restorativní justice

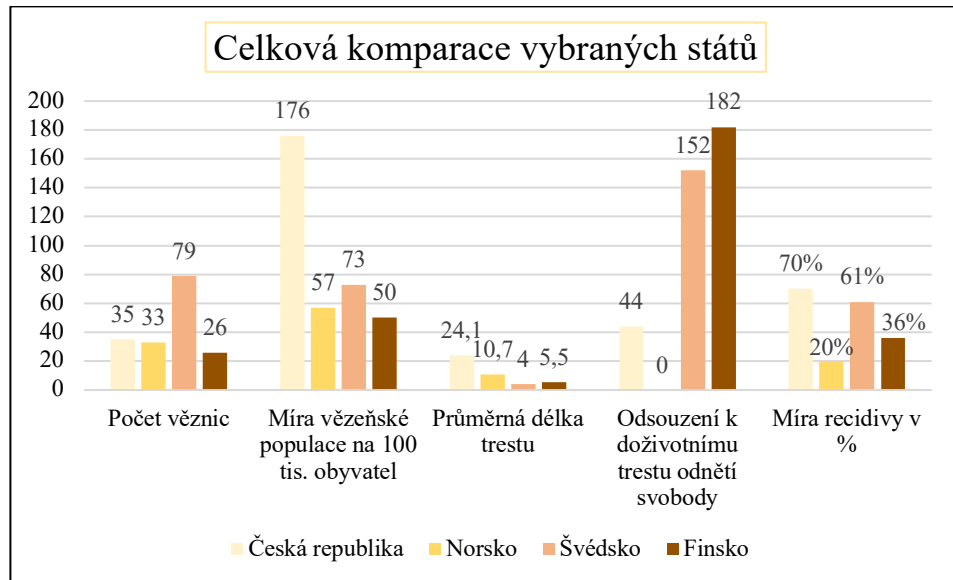
Tato tabulka uvádí výčet těch nejdůležitějších informací, které byly v této práci zmíněny. Co se týká justičního ukotvení a teoretické základny, všechny uvedené státy mají trestní zákoník. Ten je v Česku pak rozšířen o trestní řád, zákon o výkonu trestu odnětí svobody a Vyhlášku Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Norsko má též zákon o výkonu trestu odnětí svobody. Finské právní systémy, jak již bylo řečeno, jsou charakteristické jistou roztržitostí, nejdůležitější je pro nás ale trestní zákoník a jeho doplňkové ustanovení.

Ve všech zemích pak vězeňství spravuje Ministerstvo spravedlnosti (v Norsku nazývané Ministerstvo spravedlnosti a veřejné bezpečnosti).

Vězeňská služba, v České republice VS ČR. Za hranicemi se pak nazývá Nápravná služba (Norsko), Vězeňská a probační správa (Švédsko) a Agentura pro trestní sankce (Finsko).

5.2 Výsledky výzkumného šetření

Tato podkapitola se věnuje závěrečnému shrnutí zjištěných informací. Z jejich rešerše pak v následující podkapitole přejdeme k souvislostem mezi justičními přístupy a stavem kriminality v daných zemích.

Graf 8: Celková komparace vybraných států

Zdroj: vlastní zpracování autorky, data: kriminalomsorgen.no; kriminalvarden.se; prisonstudies.org; rikosseuraamus.fi; vsčr.cz

Počet věznic

1. Švédsko: 79 věznic
2. Norsko: 58 věznic (s 33 vězeňskými jednotkami)
3. Česká republika: 35 věznic
4. Finsko: 26 věznic

Naplnění kapacity věznic

1. Švédsko: 108,25 %
2. Česko: 94,42 %
3. Finsko: 91,52 %
4. Norsko: 85,15 %

Míra vězeňské populace na 100 000 obyvatel

1. Česko: 176 osob (odsouzených osob je u nás 19 010)
2. Švédsko: 73 (celkový počet odsouzených 7 607)
3. Norsko: 57 (3 097 vězněných osob)
4. Finsko: 50 (2 743 osob odpykávajících si trest odnětí svobody)

Průměrná délka odsouzení

1. Česko: 24,1 měsíce
2. Norsko: 10, 7 měsíců
3. Finsko: 5,5 měsíce
4. Švédsko: 4 měsíce

Počet odsouzených k dlouhodobým trestům odnětí svobody nelze porovnávat, neboť nejsou uváděny ve stejných měrných jednotkách, případně nejsou uváděny vůbec. Jejich nástin ale můžeme vidět v grafu i tabulce.

U **doživotního trestu odnětí svobody** má naopak Česká republika nejnižší počet odsouzených – a to 44. V Norsku trest odnětí svobody na doživotí udělit nelze. U Švédska a Finska se jedná o poměrně vyšší čísla. Ve Švédsku je takto odsouzeno 152 osob a ve Finsku dokonce 182 osob.

Vězeňská recidiva je jedním z nejzajímavějších údajů a ukazatelů:

1. Česko: 70 % (přesto, že jsou u nás také průměrně nejdelsí ukládané tresty)
2. Švédsko: 61 %
3. Finsko: 36 %
4. Norsko: 20 %

5.3 Teoretické souvislosti, shrnutí výsledků výzkumného šetření a další možnosti zkoumání

Pokud se podíváme na závěrečné shrnutí nejdůležitějších údajů, můžeme si povšimnout, že vybrané severské státy vycházejí statisticky velmi dobře. Tato podkapitola vyvozuje možné korelace mezi výsledky výzkumného šetření a důležitými aspekty přístupů v daných zemích.

Recidiva trestné činnosti, opětovné uvěznění

Norsko je velmi úspěšné, zejména co se týká **recidivy trestné činnosti**. V oblasti kriminality zde převládají spíše méně závažné trestné činy (povětšinou krádeže), závažná trestná činnost se obvykle týká obchodu s drogami, násilí a problémů s gangy (Why Norway's prison system is so successful, 2014, online).

V České republice je nejvíce zastoupena majetková trestná činnost. Z oblasti násilné trestné činnosti se jedná o loupeže, vraždy a domácí násilí (Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti na území České republiky ve srovnání s rokem 2019, 2021, online).

Kriminální recidiva v Norsku je 20 %, přičemž průměrná délka uvěznění je 10, 7 měsíce. V České republice je recidiva problematická, jedná se o 70 %. Průměrně u nás stráví vězni ve výkonu trestu 24, 1 měsíce. **Z toho můžeme vyvozovat na potvrzení výzkumné otázky (DVO2), že zvýšené ukládání dlouhodobých trestů odnětí svobody nemá vliv na kriminální recidivu (ve smyslu opětovného uvěznění).**

Toto tvrzení podpírá také zpráva o recidivě „*Bureau of Diplomatic Security*“ amerického ministerstva spravedlnosti (2007, online). **Výzkumníci zjistili, že přísné uvěznění pachatelů ve skutečnosti recidivu zvyšuje! Oproti tomu, kognitivně-behaviorální programy vycházející z teorie sociálního učení, jsou v zamezení recidivě kriminálního chování mnohem účinnější** (Why Norway's prison system is so successful, 2014, online).

Směr KBT je pro svou účinnost mimo jiné rovněž populární v oblasti psychoterapie. **Zmíněný výzkum tedy potvrzuje výzkumnou otázku týkající větší účinnosti restorativního přístupu na snižování kriminální recidivy (DVO1).**

Nastiňme si další důvody, proč by Norsko mohlo být ve svém počínání tak úspěšné. Norský trestní systém uplatňuje koncept restorativní justice. Stejně tak činí i další zmíněné státy, včetně České republiky, která se o přechod k této koncepci snaží. **Ovšem v praxi se jedná jednak o podmínky a vzhled věznic, jednak o přístup vězeňských pracovníků k odsouzeným.**

Věznice a cely, způsob výkonu trestu

Celkový **vzhled věznic** je pěkný, jak se můžeme přesvědčit v příloze. I ten má však svůj důvod. Všichni odsouzení v Norsku se vracejí na svobodu (trest odnětí svobody na doživotí zde není možný). „*Pokud chceme lidi, kteří jsou při opouštění věznice rehabilitovaní, nikoli naštvaní, měli bychom je držet co nejbližší normálu*“ tvrdí ředitel nejmodernější norské věznice Halden Are Hoidal (Why Norway's prison system is so successful, 2014, online).

Vyjma toho, o vlivu vzhledu prostředí a vyváženosti v něm vyskytujících se podnětů se v psychologii mluví již dlouho.

Koncept normality

Norsko staví na zachování **konceptu normality**. Věznice jsou menší a snaží se co nejvíce zrcadlit vnější svět tak, aby bylo zabráněno prizonizaci. Návrat do společnosti by pro vězně neměl představovat šok a riziko. U vězňených osob je tak **zachována zodpovědnost** za sebe samého a za své rozhodování. Jediným omezením tak skutečně zůstává odnětí svobody (Why Norway's prison system is so successful, 2014, online).

Studie „*Contrasts in Punishment: An explanation of Anglophone excess and Nordic exceptionalism*“ uvádí, že ve zmíněné věznici Halden v Norsku, má například každá cela vlastní koupelnu, televizi, okna bez mříží a moderní nábytek. Kuchyně zůstávají vybavené ostrými předměty. Typická cela má 8 x 8 metrů pro jednoho vězně (Contrasts in Punishment: An explanation of Anglophone excess and Nordic exceptionalism, 2012, online).

Podle webu *Česká justice* má mít nyní každá česká cela 6 m² ubytovací plochy pro samostatné ubytování, plus 4 m² na každého dalšího vězně v celách pro společné ubytování (Vazební a vězeňské cely se zvětší, v balíčcích bude zakázán mák, 2020, online).

Vězeňský personál

Vztah dozorců k vězňům je důležitým aspektem. Odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody neznamená, že se dozorcí budou k odsouzeným chovat přehnaně punitivně. Dokonce nejsou ani ozbrojeni. „*Pokud se k lidem budeme chovat jako ke zvířatům, budou se jako zvířata chovat*“ tvrdí ředitel věznice (Why Norway's prison system is so successful, 2014, online). Progresivním přístupem je tedy zacházení s odsouzenými jako s lidskými bytostmi. **V tomto všem skutečně tkví princip restorativní justice.**

Vězni také vyplňují dotazníky se zpětnou vazbou (Contrasts in Punishment: An explanation of Anglophone excess and Nordic exceptionalism, 2012, online).

Vzdělávání příslušníků vězeňské služby

Příprava vězeňských pracovníků v Norsku trvá dva až tři roky a probíhá na Univerzitní vysoké škole norské nápravné služby. Každoročně je vybráno 175 stážistů z celkového počtu více než 1 200 uchazečů. Důraz je u vězeňského personálu kladen na **vyváženost zastoupení žen a mužů**, když v současné době jde zhruba o poměr 3:2 mužů a žen (How Norway turns criminals into good neighbours, 2019, online).

Můžeme tedy spatřit jistou míru sociálního statusu tohoto zaměstnání.

Pokud by nás zajímal systém vzdělávání příslušníků vězeňské služby České republiky, ten realizuje **Akademie VS ČR. Kurzy se dělí na základní přípravu příslušníků VS ČR a základní přípravu občanských zaměstnanců.** Ta se dále liší dle konkrétní pracovní pozice. **Kurz pro nově nastupující občanské zaměstnance**, kteří se podílejí na tvorbě a realizaci programů zacházení, jako jsou vychovatelé, speciální pedagogové, sociální pracovníci a psychologové, **trvá sedm týdnů (212 vyučovacích hodin) včetně závěrečných zkoušek** (Akademie VS ČR, 2022, online).

Makrosociální podmínky státu

Je samozřejmostí, že na páchaní kriminality působí individuální vlivy (osobnost pachatele, patologické rysy osobnosti, inteligence...) i faktory sociální (rodina, sociální kontakty...). Jelikož se ale tato práce soustředí na kriminalitu z pohledu komplexního, rozebereme možné makrosociální faktory, které též mohou mít vliv na celkový stav kriminality v dané zemi.

Článek „*Building Justice Project: Reflections on the Finnish justice system*“ uvádí, že **vězeňský systém je nutno vnímat v kontextu sociálního systému státu**. Finská vláda například zajistila, aby všichni obyvatelé státu dosáhli na životní minimum, čímž došlo k rovnoměrnějšímu rozdělení bohatství v zemi. Důraz je kladen na vyvážení pracovního a soukromého života občanů, kdy se berou v potaz potřeby pracujících rodičů. Dalšími kroky byla bezplatná zdravotní péče a podpora vzdělávání. Na bezpečnostní úrovni státu jde o zpřísnění zákona o zbraních (2019, online).

Roli hrají i historické kořeny dané země, sdílené hodnoty, funkce vzdělání, postoj k náboženství a třídní struktura. Severské kultury mají spíše ploché třídní uspořádání. Je na zamyšlení, na kolik hierarchická struktura společnosti je v České republice.

Vězni v severských zemích mají stejný přístup ke vzdělání, sociálním službám a bezplatným lékařským ošetřením jako širší populace (Contrasts in Punishment: An explanation of Anglophone excess and Nordic exceptionalism, 2012, online).

V České republice probíhá kontrola kriminality dvěma způsoby, a to skrze **prevenci a represí**. Sféra represe zahrnuje realizaci prostředků trestního práva. **Preventivní strategie vychází z ekonomických, kulturních, sociálních, vzdělávacích a výchovných, léčebných a dalších podmínek našeho státu** (Kontrola kriminality, 2022, online).

Z hlediska **negativních společenských jevů, které mají na kriminalitu v ČR vliv**, byly dle výzkumu IKSP uvedeny **alkoholismus, ukazování násilí v médiích, chudoba, korupce, systém sociálních dávek, nezaměstnanost a další** (Bezpečí, kriminalita a prevence, 2019, online).

I z těchto statistik tedy můžeme vyčíst, že socioekonomická úroveň státu má na nápad trestné činnosti značný vliv. **Výzkumná otázka (DVO3), která předpokládala, že makrosociální podmínky státu ovlivňují stav kriminality, tak byla potvrzena.**

Z dalších doložených průzkumů a zjištěných informací můžeme vyvodit, že mezi nejdůležitější faktory, které mají vliv na míru kriminality, potažmo recidivy trestné činnosti a opětovného odsouzení, patří **celkový chod a uspořádání věznic a cel; míra odtržení věznic od reálného světa (viz. koncept normality); přístup personálu k vězněným osobám; vzdělání pracovníků vězeňské služby či makrosociální podmínky daného státu.**

Severské státy jsou v míře kriminality i kriminální recidivy úspěšné. Nicméně Česká republika se jimi v mnoha ohledech inspiruje, Koncepce vězeňství do roku 2025 je toho důkazem. V jejích strategických cílech je přímo definován záměr „*Snížit recidivu trestné*

činnosti pomocí účinné práce s odsouzenými a propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody a vytváření prostředí k jejich úspěšné reintegraci do společnosti.“ (Konceptce vězeňství do roku 2025, 2015, online).

Cílem výzkumného šetření bylo zaměřit se na přístupy k pachatelům zvláště závažných zločinů v České republice a severských zemích a jejich porovnání. Rozebírány byly počty odsouzených ve vybraných zemích, míra vězeňské populace, průměrná délka uvěznění, kapacita a míra obsazenosti věznic, recidiva trestné činnosti, ukládání dlouhodobých trestů odnětí svobody a ukládání doživotního trestu. Následně byla data z jednotlivých zemí mezi sebou srovnána a vyhodnocena. Výsledky byly spojeny s možnými vlivy na celkový stav kriminality a kriminální recidivy.

Byl definován hlavní výzkumný problém a tři dílčí výzkumné otázky. **Odpovědi na výzkumný problém a výzkumné otázky se podařilo nalézt.**

První dílčí výzkumná otázka se zaměřovala na vliv restorativního přístupu na snižování kriminality. Tento přístup má podle dat z výsledků výzkumného šetření pozitivní vliv na snižování prevalence kriminální recidivy. Toto tvrzení je také potvrzeno dalšími uvedenými výzkumy.

Druhá dílčí výzkumná otázka ověřovala, zda je pravdivé tvrzení, že ukládání delších trestů odnětí svobody nemá vliv na snižování stavu kriminální recidivy. Opět, tato otázka byla ratifikována. Potvrzují ji data z výzkumného šetření, kdy v České republice jsou mezi zkoumanými zeměmi průměrně ukládány nejdelší tresty odnětí svobody, avšak kriminální recidiva je zde nejvyšší.

Třetí dílčí výzkumná otázka se zabývala tím, zda makrosociální podmínky státu ovlivňují stav kriminality. Bylo zjištěno, že je tomu opravdu tak. Vliv má sociální systém státu, uspořádání a míra rozdělení společenských vrstev, přístup ke sociálním službám a lékařské péči a další.

Výzkumné šetření dozajista otevírá prostor pro další zkoumání. Zajímavé by například bylo výzkumné šetření zaměřené na zpětnou vazbu od samotných odsouzených k fungování věznic a hodnocení personálu, jako to probíhá v Norsku. Rovněž jsou v textu práce uváděny odkazy na další zajímavé studie a výzkumná šetření, které se též nacházejí i v seznamu sekundárních citací.

Závěr

Diplomová práce se věnovala možnostem zacházení s pachateli zvláště závažných zločinů. Zabývala se trestnou činností, pachateli trestných činů i resocializací. Definovala rozdíly mezi retributivní a restorativní justicí a vymezila další přístupy. Dále popisovala vězeňské systémy vybraných zemí a současné trendy ve vězeňství.

Primárním cílem práce bylo vymezit přístup k pachatelům závažné trestné činnosti v České republice a porovnat jej s Norskem, Švédskem a Finskem. Komparací dostupných dat z těchto zemí byla zhodnocena jejich efektivita ve vztahu k celkové míře kriminality a kriminální recidivy.

Záměrem teoreticky orientovaných kapitol bylo realizovat rešerši literárních a internetových zdrojů k tomuto tématu. Práce vychází z trestních zákoníků vybraných států a dalších zákonů, vyhlášek a dokumentů. Hojně byly využívány cizojazyčné zdroje. Empirické šetření bylo realizováno skrze srovnávací studii.

První kapitola se věnovala terminologii související s trestnou činností. Vymezovala základní pojmy týkající se kriminality a nejdůležitější legislativní trestně-právní dokumenty, ze kterých se v práci dále vycházelo. V této kapitole také nalezneme druhy pojetí trestu, rozdíly mezi retributivní a restorativní justicí a další vybrané teorie účelu a smyslu trestání.

Druhá kapitola zkoumala pachatele trestného činu. Zabývala se možnou motivací k páčání trestné činnosti. Uváděla primární proudy výkladu kriminálního jednání a typologie zločinců.

Třetí kapitola popisovala moderní justici v České republice. Zaobírala se českým vězeňským systémem, současnými trendy i vizemi vězeňství. Uváděla Koncepti vězeňství do roku 2025. Dále rozebírala vnější a vnitřní diferenciaci věznic a definovala programy zacházení. Též se dotkla vývoje trestání v Česku a ukládaných trestů za zvláště závažné zločiny v současné době.

Poslední teoreticky orientovaná kapitola se zabývala trestní justicí v Norsku, Švédsku a Finsku. Věnovala se legislativnímu ukotvení trestných činů, trestům a dalším sankcím. Zkoumala, jaké tresty lze v daných státech uložit, zejména se soustředila na dlouhodobé tresty a trest odnětí svobody na doživotí. Dále se orientovala na styl převýchovného působení, výkon vězeňství, diferenciaci věznic, jejich množství a kapacitu.

Závěrečná kapitola se věnovala empirickému šetření. To bylo zaměřeno na porovnání přístupů vybraných zemí s Českou republikou. Dále se snažilo o hledání kauzálních souvislostí mezi justičními přístupy a stavem kriminality a kriminální recidivy v daných státech. Pro komparaci zjištěných dat byla použita srovnávací studie. Výzkumné šetření též zohlednilo další možné vlivy, které mohou na prevalenci kriminality působit.

Nabízí se opravdu velké množství potenciálních témat a směrů dalšího zkoumání. Zajímavá by jistě byla zpětná vazba od vězňů skrze dotazník, jak je tomu v Norsku. Zajímavé by jistě bylo zaměřit se na prošetření makrosociálních podmínek a srovnání socioekonomické úrovně České republiky ve vztahu k páčání kriminality. Nabízí se též detailní srovnání vzhledu a vybavení věznic či výzkum zaměřený na vzdělávání příslušníků vězeňské služby.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-864-7386-4.

FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0.

FISCHER, Stanislav a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Psyché (Grada), 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-838-9.

HANUŠ, Bohuslav. *Primární základy penologie*. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského, 2005. ISBN 80-86723-14-3.

LINEDECKER, Clifford. *Killer kids: shocking true stories of children who murdered their parents*. 2. vyd. USA: St. Martin's Publishing Group, 2011. ISBN 9781429938679.

MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-89-9.

NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7353-376-8.

VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3.

PRATT, John a Anna ERIKSSON. *Contrasts in Punishment, An explanation of Anglophone excess and Nordic exceptionalism*. 1. vyd. Farnborough: Routledge, 2012. ISBN 9780415524735.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9.

WILSON, Collin a Donald SEAMAN. *Černá kniha sériových vrahů*. Praha: XYZ, 2005. ISBN 80-868-6449-9.

Periodika

MASOPUST ŠACHOVÁ Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justice vlastně jde? In: *Trestněprávní revue*. Vyd. 1. Praha: C.H.Beck, s.r.o., 2016, roč. 2016, č. 11-12, s. 258-263, ISSN 1213-5313.

MASOPUST ŠACHOVÁ Petra. Restorativní justice v oblasti vězeňství: utopie, nebo výzva? In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2016, roč. 2016, č. 24/1, s. 21 – 36, ISSN 1210-9126.

VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ Alexander. Restorativní justice – trestní politika pro 21. století? In: *Trestní právo*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, a. s., roč.5, č. 1/2000, s. 4-11, ISSN 1211-2860.

Online zdroje

ANTL, Miroslav. Trestní právo. In: *Inovace studijních oborů na PdF UHK* [online]. 2014 [cit. 2021-10-12]. Dostupné z: http://inpdf.uhk.cz/wp-content/uploads/2014/03/Trestni_pravo.pdf.

BABKA, Tomáš, Martin KAVĚNA, Petra MYLKOVÁ, Jan NĚMEC, Michal POHL, Jindřiška SYLLOVÁ, Eva TETOUROVÁ, Barbora MIČICOVÁ a Radek PÍŠA. Právní úprava přestupků ve vybraných zemích Evropy. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. 2014 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?akk=6>.

BOWCOTT, Owen a Eric ALLISON. Whole-life jail terms without review breach human rights - European court. In: *The guardian* [online]. 2013 [cit. 2021-18-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/law/2013/jul/09/whole-life-jail-sentences-without-review-breach-human-rights>.

CANTER, V. David, An empirical test od the Holmes and Holmes serial murder typology. In: *University of Huddersfield* [online]. 2004 [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: http://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/8045/1/Empirical_Test_of_Holmes_Serial_Murder_Typology.

Comparison tool. In: *prison-insider.com* [online]. 2022 [cit. 2022-24-02]. Dostupné z: <https://www.prison-insider.com/en/comparer/outil-de-comparaison?profiles=72067-123751-132884>.

DELISI, Matt. Extreme Career Criminals. In: *U.S. Department of justice, Office of justice programs* [online]. 2021 [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/extreme-career-criminals>.

DIRGA, Lukáš. „Otevřené“ věznice: otázky a odpovědi. In: *Ministerstvo spravedlnosti ČR* [online]. 2018 [cit. 2022-15-02]. Dostupné z: www.mvcr.cz

DRAHÝ, František, Jindřich HŮRKA a Michal PETRAS. SARPO Charakteristiky odsouzených v českých věznicích. In: *vscr.cz* [online]. 2018 [cit. 2022-27-02]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/sarpo/sarpo-charakteristiky-odsouzenych-v-ceskych-veznicich.pdf>.

HENRY, Sia. Building Justice Project: Reflections on the Finnish justice system. In: *Impact justice* [online]. 2019 [cit. 2022-01-03]. Dostupné z: <https://impactjustice.org/reflections-on-the-finish-justice-system/>.

HOLAS, Jakub. Bezpečí, kriminalita a prevence. In: *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* [online]. 2019 [cit. 2022-01-03]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/459.pdf>.

How Norway turns criminals into good neighbours. In: *bbc.com* [online]. 2019 [cit. 2022-24-02]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/stories-48885846>.

Historie trestu smrti v českých zemích. In: *Lidská práva* [online]. 2021 [cit. 2021-18-12]. Dostupné z: http://www.lidskaprava.cz/student/trest-smrti/clanky/historie-trestu-smrti-v-ceskych-zemich#_ftn2.

Integrace pachatele, Participace poškozeného, Ochrana společnosti. In: *Probační a mediační služba* [online]. 2021 [cit. 2021-14-12]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/06/el_letak_parole_svisly.pdf.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Dlouhodobé tresty odnětí svobody. In: *ok.cz* [online]. 2021 [cit. 2022-22-02]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/300.pdf>.

JŮZL, Miroslav. Penitenciaristika a penologie. In: *Pedagogická fakulta UJEP* [online]. 2012 [cit. 2021-24-11]. Dostupné z: <https://www.pf.ujep.cz/wp-content/uploads/2020/10/12-Penologie.pdf>.

Koncepce vězeňství do roku 2025. In: *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2021 [cit. 2021-08-12]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>.

Kontrola kriminality. In: *fsps.muni.cz* [online]. 2022 [cit. 2022-01-03]. Dostupné z: <https://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/kontrola>.

Kriminalomsorgen. In: *kriminalomsorgen.no* [online]. 2022 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://www.kriminalomsorgen.no>.

Kriminalvard. In: *kriminalvarden.se* [online]. 2022 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://www.kriminalvarden.se>.

Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice). In: *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* [online]. 2011 [cit. 2021-23-12]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/394.pdf>.

Nejčastější projevy kybernetické kriminality s odkazem na trestní zákoník. In: *Policie České republiky* [online]. 2021 [cit. 2021-15-11]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/nejcastejsi-projevy-kyberneticke-kriminality-s-odkazem-na-trestni-zakonik.aspx>.

- Niekoľko poznámok k vymedzeniu sankcií podľa švédskeho trestného zákona. In: *Juristic.cz* [online]. 2009 [cit. 2022-17-01]. Dostupné z: <http://trestni.juristic.cz/614796/clanek/trest3.html>.
- Nordic prisons less crowded, less punitive, better staffe. In: *The conversation* [online]. 2018 [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://theconversation.com/nordic-prisons-less-crowded-less-punitive-better-staffed-12885>.
- Počítačová mravnostní kriminalita. In: *Policie České republiky* [online]. 2021 [cit. 2021-24-11]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/pocitacova-mravnostni-kriminalita.aspx>.
- Projekt otevřené věznice slaví úspěchy, zatím má nulovou recidivu. In: *Česká justice* [online]. 2018 [cit. 2021-14-12]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2018/12/projekt-otevrene-veznice-slavi-uspechy-zatim-ma-nulovou-recidivu>.
- RASIN, Lara. What are prisons in Norway like, really? In: *Norway today* [online]. 2020 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://norwaytoday.info/culture/what-are-prisons-in-norway-like-really>.
- SCHARTMUELLER, Doris. Life imprisonment in Scandinavia: The ultimate punishment in the penal environments of Denmark, Finland and Sweden. In: *epea.org* [online]. 2015 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://www.epea.org/wp-content/uploads/LIFE-IMPRISONMENT-IN-SCANDINAVIA.pdf>.
- Crime & Law Enforcement. In: *statista.com* [online]. 2022 [cit. 2022-24-02]. Dostupné z: <https://www.statista.com/markets/411/topic/546/crime-law-enforcement/>.
- Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky za rok 2020. In: *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2020 [cit. 2021-10-12]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>.

STERBENZ, Christina. How Norway turns criminals into good neighbours.

In: *businessinsider.com* [online]. 2014 [cit. 2022-24-02]. Dostupné z:

<https://www.businessinsider.com/why-norways-prison-system-is-so-successful-2014-12>.

Úřad OSN pro drogy a kriminalitu ve Vídni (překlad Agentura Pylon). In: *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* [online]. 2010 [cit. 2021-14-12]. Dostupné z:

<http://www.ok.cz/iksp/docs/368.pdf>.

Vazební a vězeňské cely se zvětší, v balíčcích bude zakázán mák. In: *Česká justice* [online]. 2020 [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2020/05/vazebni-a-vezenske-cely-se-zvetsi-v-baliccich-bude-zakazan-mak>.

World Prison Brief. In: *prisonstudies.org* [online]. 2022 [cit. 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.prisonstudies.org>.

Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území ČR v roce 2020 (ve srovnání s rokem 2019). In: *mvcz.cz* [online]. 2022 [cit. 2022-22-02]. Dostupné z: <https://www.mvcz.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>.

Změna vnější diferenciacie v roce 2017. In: *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2021 [cit. 2021-23-12]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-mirov/sekce/zmena-vnejsi-diferenciacie>.

Zákony a legislativní dokumenty

Brottsbalken (švédský trestní zákoník). In: *Regeringskansliet* [cit 2022-03-02].

Dostupné z:

<https://www.regeringen.se/49bb67/contentassets/72026f30527d40189d74aca6690a35d0/the-swedish-penal-code>.

Lov om gjennomføring av straff mv/Straffgjennomføringsloven (Norský zákon o výkonu trestu odnětí svobody). In: *lovdata.no* [cit 2022-03-02]. Dostupné z:

https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2001-05-18-21#KAPITTEL_5.

Lov om straff/Straffeloven (Norský trestní zákoník. In: *lovdata.no* [cit 2022-03-02]. Dostupné z: https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_1#KAPITTEL_1.

Listina základních práv a svobod. In: *Sbírka zákonů, Česká republika*. [cit 2021-18-12]. Dostupné z: aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22426>. ISSN 1211-1244.

Rikoslaki 1889/39/Finský trestní zákoník. In: *Finlex.fi* [cit 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>.

Vyhláška č. 345/1999 Sb., Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. In: *Trestní předpisy*. [cit 2021-10-12]. ISBN: 978-80-7488-376-7.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Trestní předpisy*. [cit 2021-10-12]. ISBN: 978-80-7488-376-7.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Trestní předpisy*. [cit 2021-10-12]. ISBN: 978-80-7488-376-7.

Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Trestní předpisy*. [cit 2021-18-12]. ISBN: 978-80-7488-376-7.

Sekundární zdroje

Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2019. In: *ok.cz* [online]. 2022 [cit. 2022-22-02]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/462.pdf>.

Correctional Statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2013 – 2017. In: *rikosseuraamus.fi* [online]. 2022 [cit. 2022-22-02]. Dostupné z: https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/JN60MKaat/Nordic_Statistics_2013_2017_final.pdf.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: (kriminologický pohled na terciární prevenci)*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2005. ISBN 80-725-1207-2.

DRBOHLAV, Andrej. *Etopedie I.: Trest smrti versus trest života pro sériové vrahy*. Hradec Králové: Edice speciální pedagogiky (Gaudeamus), 2005. ISBN 80-704-1163-5.

DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti*. Praha: Psyché (Grada), 2013. ISBN 978-80-247-4371-4.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci. In: *ok.cz* [online]. 2022 [cit. 2022-22-02]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp>.

Kriminalita, nehody. In: *Český statistický úřad* [online]. 2022 [cit. 2022-01-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/kriminalita_nehody.

NOVOTNÁ, Kateřina. *Nejzávažnější násilná trestná činnost páchaná dětmi a mládeží*. Hradec Králové, 2020. 57 s. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Fakulta pedagogická. Vedoucí práce JUDr. Miroslav Antl.

SCOTT, David. *Penology*. London: SAGE Publications Ltd, 2008. ISBN 978-1412948111.

SCHEINOST, Miroslav et al. Kriminalita očima kriminologů. In: *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* [online]. 2010 [cit. 2022-27-02]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/371.pdf>.

Seznam příloh

Příloha A: České věznice	74
Příloha B: Norské věznice	76
Příloha C: Švédské věznice	78
Příloha D: Finské věznice	79

Příloha A: České věznice

Obr. 1: věznice Všechny¹

Zdroj: ceska-justice.cz

Obr. 2: volnočasové venkovní prostředí, věznice Všechny

Zdroj: lidovky.cz

Obr. 3 a obr. 4: oddělení pro mladistvé odsouzené muže ve věznici Všechny

Zdroj: lidovky.cz

Obr. 5: věznice Světlá nad Sázavou²

Zdroj: vs-cr.cz

Obr. 6: pracovní aktivity ve věznici Světlá nad Sázavou

Zdroj: vs-cr.cz

¹ Věznice Všechny je mužská věznice s ostrahou s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení, zároveň zde vykonávají trest mladiství odsouzení muži (vs-cr.cz, 2022, online)

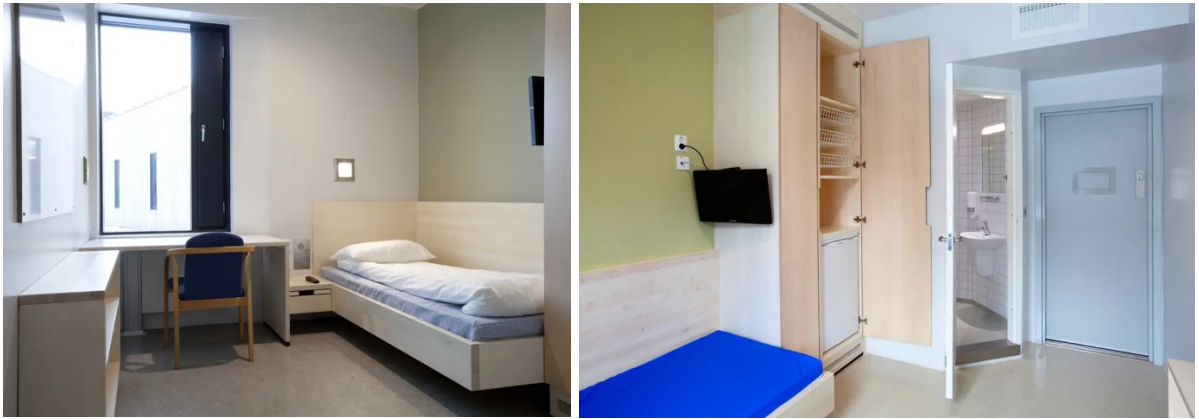
² Věznice Světlá nad Sázavou je koncipována jako ženská věznice s ostrahou s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení, dále zde vykonávají trest mladistvé odsouzené ženy, též se tu nachází odsouzené matky s dětmi (vs-cr.cz, 2022, online)

Obr. 7 a obr. 8: specializované oddíly pro matky s dětmi, věznice Světlá nad Sázavou

Zdroj: vsccr.cz

Příloha B: *Norské věznice*

Obr. 1 a obr. 2: cely ve věznici Halden³

Zdroj: [businessinsider.com](https://www.businessinsider.com)

Obr. 3: společenská místnost ve věznici Halden

Zdroj: [quora.com](https://www.quora.com)

Obr. 4: knihovna ve věznici Halden

Zdroj: [quora.com](https://www.quora.com)

Obr. 5: modlitebna ve věznici Halden

Zdroj: [bbc.com](https://www.bbc.com)

³ Věznice Halden je nejmodernější věznice s vysokým zabezpečením v Norsku ([kriminalomsorgen.no](https://www.kriminalomsorgen.no), 2022, online)

Obr. 4: cela ve věznici Telemark, Skien⁴

Zdroj: businessinsider.com

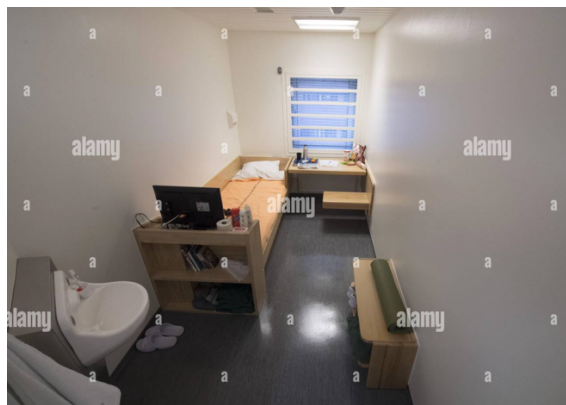

Obr. 5: tělocvična ve věznici Telemark, Skien

Zdroj: businessinsider.com

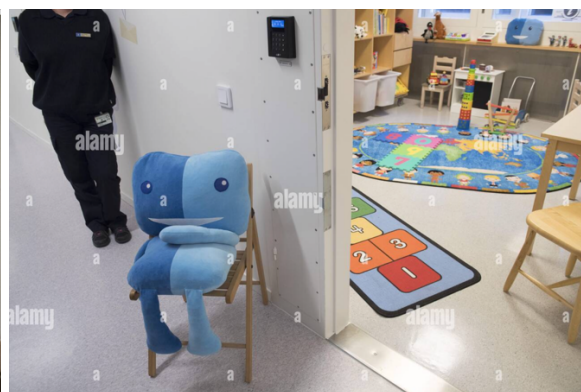
⁴ Skienská pobočka věznice Telemark je přísně střežená věznice (sivilombudet.no, 2015, online)

Příloha C: Švédské věznice

Obr. 1 a obr. 2: cela ve vazební věznici Kronobergshäktet⁵

Zdroj: alamy.com

Obr. 3: služební pes, vaz. věznice Kronobergshäktet

Obr. 4: návštěvní pokoj, vaz. věznice Kronobergshäktet

Zdroj: alamy.com

Zdroj: alamy.com

Obr. 5: ženská věznice Hinseberg⁶

Obr. 6: pracovní aktivity v ženské věznici Hinseberg

Zdroj: etc.se

Zdroj: krivagenut.se

⁵ Věznice Kronobergshäktet je největší vazební věznicí ve Švédsku (alamy.com, 2017, online)

⁶ Ženská věznice Hinseberg je věznice s nejvyšším zabezpečením (krivagenut.cz, 2016, online)

Příloha D: *Finské věznice*

Obr. 1: otevřená věznice Kerava, Suomenlinna⁷

Zdroj: rikosseuraamus.fi

Obr. 2: ubytovny ve věznici Kerava, Suomenlinna

Zdroj: theworld.org

Obr. 3: ubytovny v otevřené věznici Kerava

Zdroj: re-thinkingthefuture.com

Obr. 4: zahrady v otevřené věznici Kerava

Zdroj: theworld.org

Obr. 4: společná kuchyně v otevřené věznici Kerava

Zdroj: finland.fi⁸

⁷ Věznice Kerava je největší otevřenou věznicí ve Finsku (rikosseuraamus.fi, 2022, online)

⁸ Na obrázku můžeme vidět ředitele věznice Tapia Iinattiho (Finland.fi, 2009, online)

Obr. 5 a obr. 6: věznice Helsinky

Zdroj: wikipedia.org⁹

Obr. 7: prostředí věznice Helsinky

Zdroj: rikosseuraamus.fi

Obr. 8: společenská místnost ve věznici Helsinky

Zdroj: rikosseuraamus.fi

⁹ Věznice v Helsinkách je uzavřená věznice s celkem 284 místy (rikosseuraamus.fi, 2022, online)